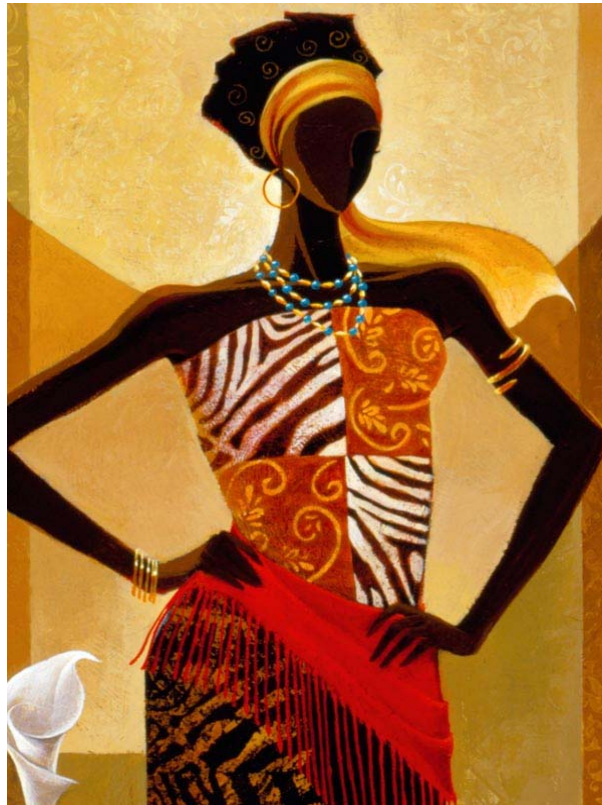

Humanistisk prosjektsemester Vår 2009

Lokal tilpasning i kvinnerettede bistandstiltak

Erfaringer i en kontekst av klimaendringer

© Keith Mallett

Martine Warendorph Musæus Henriette Jevnesveen

Masoumeh Derakhshan Ingvil Thallaug Øverli

Forside:

http://www.keithmallett.com/yahoo_site_admin/assets/images/african_woman_detail.61232637_std.jpg

Forord

Denne rapporten er et resultat av Humanistisk Prosjektsemester våren 2009 og ble utført på oppdrag fra Norad, avdeling for fred, likestilling og demokrati (FLID).

Vi vil rette en stor takk til våre informanter som har bidratt med sin kunnskap om ulike temaer og bistandsprosjekter. Dere har alle vært meget sentrale for rapportens utvikling. Tusen takk for tiden dere har satt av til oss.

En stor takk går ut til våre to veiledere, Kjersti Larsen og Hanne Haaland, for gode og konstruktive tilbakemeldinger. En spesiell takk til Kjersti, for inspirasjon og motivasjon i den første halvdelen av semesteret. En like spesiell takk til Hanne; du har vært svært viktig for oss i innspurten av skriveprosessen.

Takk til avdeling for fred, likestilling og demokrati (FLID) på Norad for at dere ønsket å benytte dere av Humanistisk Prosjektsemester, og for kontorplass til oss. Spesielt vil vi rette en takk til vår kontaktperson; spesialrådgiver Bodil Maal, og rådgiver Janne Andresen.

Vi takker de som har vært engasjert i prosjektet vårt og gitt oss råd og tips på veien. Takk for spennende samtaler på seminarer og inspirerende foredrag

Sist, men ikke minst, vil vi takke våre faglærere Berit Thorbjørnsrud og Kari Andersen for god støtte og oppfølging. Dere har hjulpet oss med å holde bakkekontakten gjennom en innholdsrik prosess.

Med vennlig hilsen

Henriette Jevnesveen Bachelorgrad i religionsstudier ved Universitetet i Oslo.

Fordypning i religion og politikk.

Ingvil Thallaug Øverli Bachelorgrad i tverrfaglig kjønnsstudier ved Universitetet i Oslo.

Fordypning i kriminologi.

Masoumeh Derakhshan Bachelorgrad i tverrfaglig kjønnsstudier ved Universitetet i Oslo.

Fordypning i sosiologi.

Martine Warendorph Musæus Bachelorgrad i tverrfaglig kjønnsstudier ved Universitetet i Oslo. Fordypning i statsvitenskap.

Sammendrag

På oppdrag fra Norad, avdeling for fred, likestilling og demokrati (FLID), har vi ved Humanistisk Prosjektsemester ved Universitetet i Oslo utført en kvalitativ studie om et utvalg frivillige organisasjoner i Norge sine synspunkter på utfordringer knyttet til bistand i afrikanske tørrlandsområder i en kontekst av klimaendringer. Utgangspunktet i denne rapporten har vært å intervjuere forskere og ulike organisasjoner og deres fokus på klimaendringer og hvordan tilpasning er nødvendig for fattige kvinner i utsatte området. Det eksisterer lite informasjonsarbeid i forhold til klimaendringer og utviklingsarbeid, og desto mindre om hvordan kvinner spesielt tilpasser seg og trenger hjelp til tilpasning. De fleste aktørene vi har vært i kontakt med viser til at kvinner ofte er mer sårbare overfor klimaendringene, blant annet fordi kvinner ofte har ansvar for de arbeidsoppgavene som er knyttet til naturen. I denne rapporten er det utarbeidet en analyse av forskjellige synspunkter på hvilke forutsetninger som må være tilstede for å lykkes i et bistandsprosjekt. Blant annet er fleksibilitet, enkelthet og lokal tilpasning ord som går igjen i våre intervjuer som ingredienser for et vellykket bistandstiltak.

Gjennom våre informanter har vi fått kjennskap til at det er i kvinnes interesse at bistandsarbeid utenfra ser på kvinner og deres familie som en enhet. Tiltak for kvinner i Afrika er tiltak for familien deres og omvendt. Derfor har fokus vært på to typer prosjekter. På den ene siden har fokus vært på tiltak hvor prosjektets mål er å styrke familien og lokalsamfunn ved hjelp av opplæring i teknikker. Teknikker som kan gjøre dem selvhjulpne i forhold til dyrking av mat og tilgang på vann og brensel. På den andre siden har vi vært interessert i kvinners opplæring, utarbeidelse og deltakelse i spare- og lånegrupper, gjennom å skaffe inntekt utenfor familien.

I rapporten reises det en diskusjon om menneskerettigheter og likestilling. Den trår varsomt i diskusjonen hvor vidt menneskerettighetene er universelle og om likestilling kan sees på som et universelt mål.

Innholdsfortegnelse

FORORD	3
SAMMENDRAG	4
INNHALDSFORTEGNELSE	5
1. INNLEDNING	9
1.1 Presentasjon av oppdragsgiver	9
1.2 Formål.....	9
1.3 Avgrensning	10
1.4 Problemstilling.....	12
1.5 Begrepsavklaring.....	13
1.5.1 Empowerment, myndiggjøring.....	13
1.5.2 Livelihood	13
1.5.5 Pastoralist	13
1.5.6 REST	13
1.5.7 Ikke-statlig organisasjon.....	14
1.5.8 FNs kvinnekonvensjon CEDAW	14
1.5.9 Mainstreaming.....	14
2. METODE	15
2.1 Valg og begrunnelse av metode	15
2.2 Utvalg av informanter.....	15
2.2.3 Frivillige organisasjoner	16
2.2.4 Forskere.....	16
2.2.5 Norad.....	17
2.2.6 Refleksjon rundt kategoriene av informanter	17
2.2.7 Bruk av skriftlig materiale fra organisasjonene.....	17
2.3 Intervjuprosess	18
2.3.1 Tilpasning av intervjuguide	18
2.3.2 Forberedelser til intervju	18
2.3.4 Gjennomføringen av intervjuene	18
2.4 Etikk.....	19
2.5 Metoder for analyse	20
2.5.1 Temainndeling	20
3. PRESENTASJON AV ORGANISASJONENE, PROSJEKTER OG METODER	23
3.1 CARE	23
3.1.1 Spare- og lånegrupper	23
3.1.2 Økofarm	23

3.2 Kirkens Nødhjelp	24
3.2.1 Treplanting	24
3.3 Utviklingsfondet	24
3.3.1 Lån og opplæring i Tigray	25
3.3.2 Watersheds-approach i Tigray	25
3.3.3 More Than Rain.....	25
3.4 Prosjekt berørt i rapporten	26
3.4.1 Jordbruk og kvinnesenter i Sudan	26
4. HVORFOR ET FOKUS PÅ KVINNER OG KLIMA?	27
4.1 Klima og bistand	27
4.2 Klima, fattigdom og kvinner	27
4.2 Hva er kjønn?	28
4.2.1 Interseksjonalitet	28
4.2.2 Myter og konstruksjon av kjønn.....	29
4.2.3 Menneskerettigheter og globalisering	30
5. PRESENTASJON AV FUNN.....	33
5.1 Kvinner og klima i bistand – gammel vin på nye flasker?.....	33
5.1.1 Kjønnsperspektiv i bistand	33
5.1.3 Klimaendringer.....	34
5.1.4 Lokale klimavariasjoner	36
5.1.5 Klimaendringer og implikasjoner for et kjønnsperspektiv i bistandsprosjekter	37
5.2 Hvilke faktorer skaper sårbarhet?	39
5.2.1 Sårbarhet	39
5.2.2 Forhold mellom stat og lokalsamfunn, og mellom forskjellige lokalsamfunn	40
5.2.3 Kvinner, arbeidsoppgaver og økonomisk aktivitet	41
5.2.4 Migrasjon og sårbarhet.....	43
5.2.5 Kvinners eiendomsrett og tilgang til jord	43
5.2.6 Matvaresikkerhet.....	44
5.3 Hvordan lykkes prosjekter basert på lokal tilpasning?	45
5.3.1 Den vanskelige overgangen fra teori til praksis	45
5.3.2 Å anerkjenne lokal kunnskap og kompetanse	46
5.3.3 Deltakende planlegging	47
5.3.4 Følelse av eierskap til prosjektet	48
5.3.5 Fleksibilitet og småskala	49
5.3.6 Å avdekke menn og kvinners ulike aktiviteter.	50
5.3.7 Enkelhet – forenlig med endringer på makro-nivå?	51
5.3.8 Ambisjonen om å sette i gang samme fleksible teknikk i ulike områder.....	51
6. BEHOV OG RETTIGHETER – PERSPEKTIVER PÅ LIKESTILLING OG FNS MENNESKERETTIGHETER	53
6.1 Likestilling; et universelt mål?.....	54
6.1.1 Kvinner som individer, ulike perspektiver på likestilling.....	54
6.1.2 Organisasjonene og likestilling	57
6.2 Menneskerettighetene; et vestlig dokument?.....	58
6.2.1 Verden er komplisert, hvorfor late som noe annet?	58

6.2.2 Finnes det universelle rettigheter?.....	60
6.2.3 Organisasjonene og menneskerettigheter	63
7. AVSLUTTENDE BETRAKTNINGER	67
7.1 Kjønn.....	67
7.2 Fleksibilitet versus kompleksitet	67
7.3 Normer og rettigheter	68
7.4 Viktigheten av diskusjon	68
LITTERATURLISTE	71

VEDLEGG

Vedlegg 1 Prosjektbeskrivelse fra Norad

Vedlegg 2 Intervjuguide organisasjonene og Norad

Vedlegg 3 Intervjuguide forskerne

Vedlegg 4 Informasjonsark

1. Innledning

1.1 Presentasjon av oppdragsgiver

Oppdragsgiveren for vårt prosjekt er Norad, avdeling for fred, likestilling og demokrati (FLID). Norad er Direktoratet for utviklingssamarbeid og administreres under Utenriksdepartementet (UD). Avdelingen yter faglig rådgivning og kvalitetssikring til Utenriksdepartementet, utenriksstasjonene og andre deler av norsk forvaltning om god bistand innen områdene demokratiutvikling og politisk styresett, kultur og media, likestilling og rettighetsbasert utvikling inkl. urfolksrettigheter, fredsbygging og konfliktsensitiv bistand.

Norad som fagetat bidrar til effektiv forvaltning av bistandsmidler og å kvalitetssikre det norske utviklingssamarbeidet. Et mål for Norad er å utgjøre Norges nytenkende fagmiljø i kampen mot fattigdom, i tillegg til å utvikle og levere uavhengig faglig kompetanse. Norad arbeider i forhold til FNs tusenårsmål og Regjeringens handlingsplan for bekjempelse av fattigdom.

Andre avdelinger i Norad er blant annet avdelingen for helse og aids, avdeling for metode og resultatoppfølging, avdeling for næringsutvikling og miljø, avdeling for sivilt samfunn, avdeling for samfunnsøkonomi og offentlig forvaltning, og en egen uavhengig evalueringsavdeling. Evalueringsavdelingen fungerer som rådgiver til Norad og UD i forbindelse med faglige spørsmål knyttet til internasjonalt evalueringssamarbeid.

I de siste årene har det vært svært mye fokus på følgene klimaendringer har for verdens fattigste. Norad har i denne sammenheng arbeidet med og støttet prosjekter rettet spesielt mot denne problematikken.

1.2 Formål

Formålet med dette prosjektet var å utarbeide en samling av gode eksempler på bistandsprosjekter til styrking av kvinners økonomiske deltakelse. Videre var formålet å utarbeide en analyse av ulike synspunkt på hvilke forutsetninger som må være tilstede for å lykkes.¹ Tematikken vi har tatt for oss har en litt annen vinkling enn prosjektbeskrivelsen vi fikk fra Norad.

¹ Se vedlegg, Prosjektbeskrivelse fra Norad

Vi oppfattet prosjektbeskrivelsen som litt lite konkret. Etter et møte med oppdragsgivers kontaktperson kom vi sammen frem til at det å fokusere på "uformell sektor" var for omfattende, blant annet fordi formell og uformell økonomi er svært vanskelig å få oversikt over i mange land i tillegg til at temaet er knyttet til veldig mange faktorer. Valget av fokus falt heller på følger av klimaendringer og hvordan disse gjør ny tilpasning nødvendig for fattige kvinner i utsatte områder. Det eksisterer lite informasjonsmateriell i forhold til klimaendringer og utviklingsarbeid, og desto mindre om hvordan kvinner spesielt tilpasser seg og trenger hjelp til tilpasning. Flere undersøkelser viser at kvinner er sårbare overfor de endringene klimaet medfører, blant annet fordi kvinner ofte tar seg av de arbeidsoppgavene som er knyttet til og avhenger av naturen (The Social Development Department 2008).

Prosesen har gått ut på å samle inn eksempler på tiltak som har som mål å styrke kvinners økonomiske livsgrunnlag for så å gå i dybden på noen av disse. Vi har gjennom intervju med nøkkelpersoner undersøkt hvilke erfaringer frivillige organisasjoner har med konkrete prosjekter og tiltak innen tilpasning til klimaendringer, som er rettet mot eller forholder seg til kvinner og kvinners økonomiske livsgrunnlag, ved å rette vår interesse mot de spesifikke erfaringene med utarbeidelse, gjennomføring og refleksjon rundt følgene av et prosjekt, har vi fått innblikk i hvilke faktorer våre informanter selv mener at er avgjørende for et vellykket prosjekt. På den måten har vi forsøkt å unngå generelle betraktninger som kan være vanskelig å kommentere og analysere uten å bli for abstrakte.

1.3 Avgrensning

Som en gruppe studenter fra Universitetet i Oslo med bakgrunn fra ulike fagområder, representerer vi et blikk utenfra i forhold til bistands- og utviklingsfeltet. Ingen av oss har bakgrunn eller erfaring innen utviklingsstudier eller andre fag som direkte forholder seg til bistandsarbeid. Det vi presenterer i denne rapporten er kunnskap vi har ervervet oss først og fremst gjennom intervjuene vi har hatt, i tillegg til gjennom rapporter, litteratur på feltet og diverse seminarer og konferanser.

Den geografiske avgrensningen i denne rapporten er områder med tørrland i Afrika. Det er først og fremst i Mali, Niger, Somalia og Tigray i Etiopia. Tørrland er aktuelt som avgrensning da vi har vurdert det slik at utfordringene knyttet til endringer i klimaet gir

forholdsvis like utslag i disse områdene. På den måten har intervjuene også kunnet fokuseres rundt andre aspekter ved utforming og gjennomføring av tiltak enn klima, som for eksempel hvordan prosjektene utformes med tanke på kvinners hverdag og aktiviteter.

Typen prosjekter og tiltak denne rapporten tar for seg kan defineres som Livelihood-basert bistand. Dette var et ønske fra oppdragsgiver, og derfor valgte vi å velge ut prosjekter basert på dette rammeverket. Begrepet Livelihood, direkte oversatt – levebrød, refererer til en fremgangsmåte innen utviklingsarbeid med en bestemt type mål, omfang og prioriteringer (www.eldis.org). I sentrum av tankegangen står menneskenes egne prioriteringer og behov, og bevaring av strategiene befolkningen selv har utviklet. Faktorer knyttet til sårbarhet, kontekst og spesielle egenskaper for en folkegruppe eller et område er grunnleggende for utviklingen av Livelihood-basert bistand (ibid). Sustainable Livelihood Approach (SLA) er et rammeverk basert på disse grunnelementene (ibid).

Hensikten med denne rapporten ble dermed å finne ut hvordan frivillige organisasjoner mener livelihood-prosjekter kan bidra til å styrke kvinners økonomiske livsgrunnlag i områder der klimaendringer har gjort ny tilpasning nødvendig. I forlengelse av dette hadde vi som mål å kunne reise spørsmål rundt hvilke forutsetninger som må være tilstede for at denne type bistandstiltak skal ha en langsiktig effekt.

Etter hvert så vi at det å skulle intervju våre informanter om livelihood-prosjekter var en utfordring. Livelihood-begrepet ble definert på forskjellige måter og det var heller ikke et begrep som ble brukt i stor grad av informantene. Likevel er den definisjonen av Livelihood-basert bistand vi bruker aktuell fordi alle prosjektene vi redegjør for i denne rapporten forholder seg til dette rammeverket ved å ta i bruk liknende strategier. Med andre ord ser det ut til at navnene er ulike, men tilnærmingene relativt like. Det er disse fremgangsmåtene vi har endt opp med å undersøke i denne rapporten.

Tiltakene vi har tatt for oss er tiltak som er rettet mot kvinner for å bedre deres økonomi. Hvordan økonomi defineres avhenger av den aktuelle konteksten. Gjennom informantene våre har vi fått kjennskap til at kvinner på landsbygda i Afrika oftest lever med familien sin. Det er i kvinnes interesse at bistand utenfra ser på kvinner og deres familie som en enhet. Tiltak for kvinner i Afrika er tiltak for familien deres og omvendt. Derfor har vi fokus på to typer prosjekter. Den ene typen er de som har som mål å styrke familier og lokalsamfunn ved hjelp

av opplæring i teknikker som kan gjøre dem selvhjulpne i forhold til dyrking av mat og tilgang på vann og brensel. Den andre typen er de som er mer rettet mot kvinners opplæring, utarbeidelse og deltakelse i spare- og lånegrupper, marked og det å skaffe inntekt utenfor familien. Dette er igjen ofte nært knyttet til virksomhet i familien og på gården, så for å få et helhetsbilde av tematikken vår var vi nødt til å fokusere på begge deler.

1.4 Problemstilling

Ut i fra avgrensningene beskrevet ovenfor har vi følgende problemstilling:

- **Hvilke Livelihood-prosjekter er igangsatt i områder der klimaendringer gjør tilpasning nødvendig, og på hvilken måte kan Livelihood-basert bistand bidra til å styrke kvinners økonomiske livsgrunnlag i disse områdene?**

Denne problemstillingen utforsker vi gjennom de frivillige organisasjonenes og forskernes erfaringer ved hjelp av følgende underspørsmål.

- Hvordan møtes de lokale og sosiale kjønnede aspektene i det enkelte tilfelle i utarbeidelsen av bistandsprosjekter?
- Hvordan påvirker klimaendringene kvinner i tørrlandsområder som jobber i jordbruket og hvordan tilpasser kvinnene seg disse?
- Hvordan forholder bistandsprosjekter seg til kvinnenes egen tilpasning til klimaendringene?
- Hvordan forholder bistandsprosjekter seg til andre lokale strategier og sosiale mønstre?
- Hva mener de som jobber med dette er viktige kriterier for at tiltaket skal bli vellykket?
- Hva slags faktorer må være til stede for at tiltakene skal lykkes?

Som tidligere nevnt er ”livelihood” som begrep og fremgangsmåte ikke hyppig nevnt i møte med organisasjonene. Da vi etterlyste det, ble det nikked det gjenkjennende, men det var ofte andre fremgangsmåter som ble trukket frem. Likevel er den definisjonen av Livelihood-basert bistand vi bruker aktuell fordi alle prosjektene vi redegjør for i denne rapporten forholder seg til dette rammeverket ved å ta i bruk liknende strategier. Slik blir ”Sustainable Livelihood Approach” relevant som et analytisk verktøy i arbeidet med de ulike fremgangsmåtene organisasjonene presenterer.

1.5 Begrepsavklaring

1.5.1 Empowerment, myndiggjøring

Myndiggjøring vil si en måte å øke innflytelsen over egen livssituasjon på, en prosess som øker individuell eller politisk makt slik at individet kan gjøre forandringer som bedrer deres livssituasjon (Wormnes og Manger 2005: 57-58). Myndiggjøring har i følge Wormnes og Manger en individuell og en strukturell dimensjon. Den individuelle dimensjonen er rettet mot prosesser som har til hensikt å øke individets kontroll over sitt eget liv. Den strukturelle dimensjonen går ut på å forholde seg til barrierer, maktforhold, og samfunnsstrukturer som opprettholder ulikhet, urettferdighet og manglende mulighet til å ta kontroll over sitt eget liv (Wormnes og Manger 2005: 58).

1.5.2 Livelihood

Begrepet Livelihood, direkte oversatt – levebrød, refererer til en fremgangsmåte innen utviklingsarbeid med en bestemt type mål, omfang og prioriteringer (www.eldis.org).

1.5.3 Livelihoodsbasert bistand

Bistand, eller inngripen i forhold til fattigdomsreduksjon, har som mål å styrke mottakerne slik at de er i stand til å skape sine egne muligheter og tilegne seg de ressursene de trenger for å skape sitt eget livsgrunnlag. I tillegg arbeides det med de ordninger, institusjoner og prosesser som mer eller mindre bestemmer befolkningens muligheter og tilgang til ressurser (www.eldis.org). I sentrum av tankegangen står menneskenes egne prioriteringer og behov, og bevaring av strategiene befolkningen selv har utviklet. Faktorer knyttet til sårbarhet, kontekst og spesielle egenskaper for en folkegruppe eller et område er grunnleggende for utviklingen av Livelihood-basert bistand (ibid).

1.5.5 Pastoralist

Pastoralister er husdyrnomader som bor i mange av de tørre områder på Afrikas horn. De flytter fra sted til sted etter regnet på jakt etter mark for dyrene sine.

1.5.6 REST

Relief Society of Tigray (REST), er en ikke-statlig organisasjon som ble etablert i 1978 for å arbeide med de fattigste og mest marginaliserte samfunn for å bringe positive forandringer i deres levekår.

1.5.7 Ikke-statlig organisasjon

Ikke-statlige organisasjoner (NGO), på engelsk Non-governmental organization, er en samlebetegnelse på organisasjoner som ikke er statlige.

1.5.8 FNs kvinnekonvensjon CEDAW

Convention on Elimination of all kind of Discrimination against Women, ble vedtatt 18. desember 1979, trådte i kraft 3. desember 1981, og ble ratifisert av Norden 21.mai 1981. Kvinnekonvensjonen utgjør den sentrale samlingen av rettigheter som spesielt berører jenter og kvinner. Den fastslår kvinners rett til å foreta frie og selvstendige valg uten diskriminering, blant annet i spørsmål om etablering og oppløsning av familie, utdanning, helse, politisk og økonomisk deltakelse (Utenriksdepartementet 2009).

1.5.9 Mainstreaming

Mainstreaming er for å ta hensyn til å integrere kvinner og likestilling i alle tiltak. Det er en økt erkjennelse at integrasjonsstrategien kun lykkes hvis den realiseres gjennom menneskelige, økonomiske ressurser, kompetanse og et klart lederskap (www.norad.no).

2. Metode

2.1 Valg og begrunnelse av metode

Prosjektet har gått ut på å undersøke hvordan et lite utvalg representanter fra ledende frivillige organisasjoner i Norge og forskere på området forholder seg til utformingen og gjennomførelsen av spesifikke bistandstiltak. Vi kom frem til at kvalitativ metode ville gi oss de verktøyene vi trengte for å undersøke dette på en nyansert måte. Dette kommer best til syne i intervjuprosessen siden vi har valgt å intervju relativt få personer med spesialkompetanse på feltet. Vi har ønsket å oppnå kunnskap om hvordan de ulike organisasjonene forholder seg til begreper som lokal tilpasning, kjønnsperspektiv i utformingen av prosjekter og andre aspekter når det kommer til den praktiske tilnærmingen til et bistandsprosjekt. For å oppnå denne kunnskapen ble det valgt en halvstrukturert intervjuform, da det ville gi oss muligheten til å gå dypere inn i temaer som den enkelte informant hadde kunnskap om, og i tillegg ga rom for andre temaer vi fant interessante.

Innledningsvis hadde vi fokus på hvilke type prosjekter som var interessante for vårt formål. Målet med intervjuene var da å skaffe fakta om et prosjekt eller et enkelt bistandstiltak for å analysere hvordan det forholdt seg til teorier om betydningen av kjønn og kultur. Ettersom en halvstrukturert intervjuform tillater oppfølgings spørsmål kunne vi også stille spørsmål om hvordan informantene forholdt seg til ulike fremgangsmåter, utfordringer knyttet til planlegging og utførelse av et prosjekt og mest av alt deres refleksjoner rundt betydningen av å samarbeide med målgruppen i utformingen av et prosjekt. Denne bevegelsen i fokuset gjorde at vi innså at vi ville gå induktivt til verks, slik at det var mulig å gjøre nye oppdagelser underveis (Enderud og Andersen 1990: 26). Det store fokuset på lokal tilpasning hos de frivillige organisasjonene gjorde at vi også ville intervju forskere med ulike syn på hvorvidt menneskerettigheter og likestilling er universelle begrep. Vi ønsket også å få deres oppfatninger om utfordringer knyttet til representanter for frivillige organisasjoners egen situering når det kommer til å samarbeide med en lokalbefolkning.

2.2 Utvalg av informanter

Vi har hatt to hovedkategorier av informanter å forholde oss til: Representanter fra frivillige organisasjoner med relevant kunnskap om prosjekter, og forskere med spesialkunnskap på de ulike feltene vi har vært interessert i. Innledningsvis i prosessen var vi ganske åpne i forhold

til valg av nøkkelinformanter. Det har vært et bevisst valg fra vår side ikke å avgjøre hvilke informanter vi helt sikkert skulle ha tidlig i prosessen. Dette var fordi vi var nye på feltet og trengte tid til å opparbeide oss oversikt over de ulike aktørene. Valget falt derfor på å ta i bruk den såkalte snøballmetoden hvor informantene kommer til etter anbefalninger fra personer med innsikt på området (Thagaard 2009: 56), enten i forbindelse med intervju eller etter råd fra personer vi kom i kontakt med på Norad eller i andre sammenhenger. Dette er en vanlig metode å ta i bruk for rekruttering av informanter innen kvalitativ metode. Vi deltok i tillegg på en klima-konferanse på Stortinget og en del seminarer i regi av Norad, hvor vi kom i kontakt med folk med ulik kunnskap rundt vårt tema. Snøballmetoden var forbundet med en del uvisshet, da det ikke var mulig for oss å sitte med hele utvalget av informanter klart før intervjuperioden startet. Samtidig var det en måte å kvalitetssikre utvalget av informanter, da vi følte oss sikre på at våre informanter var personer som forholdt seg til mange aktører og var aktive i intern eller offentlig debatt på bistandsområdet.

2.2.3 Frivillige organisasjoner

Vi kontaktet representanter fra frivillige organisasjoner, henholdsvis fra CARE-Norge, Utviklingsfondet, Kirken Nødhjelp og Tørrlandskoordineringsgruppen (TKG). I disse organisasjonene kom vi i kontakt med personer for den typen prosjekt vi var interessert i. Det endelige utvalget av informanter fra de frivillige organisasjonene ser derfor slik ut: En representant for CARE-Norge, en representant for Kirkens Nødhjelp, to representanter fra Utviklingsfondet der den ene er en stedlig representant for Etiopia-kontoret, og en representant for Tørrlandskoordineringsgruppen. TKG er ikke en frivillig organisasjon, men et koordineringsorgan for frivillige organisasjoner og forskere på feltet og derfor har vi valgt å inkludere dem i dette utvalget.

2.2.4 Forskere

Som en følge av at vi ville ha kontakt med personer med spesialkunnskap på de ulike feltene vi var interessert i, tok vi kontakt med forskere og forskningssentre og presenterte tematikken vår og hva vi var interessert i å ha et intervju om. Responsen var varierende, og i flere tilfeller fikk vi til svar at det ikke var noen forskere på det aktuelle forskningssentret som hadde vår tematikk som område. Dette kan ha hatt noe med hvordan vi presenterte tematikken vår, og muligens hvilke begreper og formuleringer vi brukte i infoskrivet om prosjektet. Det endelige utvalget informanter i kategorien forskere inkluderer: Anne Hellum, jurist og antropolog, institutt for kvinnerett og offentlig rett, UIO. Berit Aasen, Sosiolog og forsker II ved avdeling

for internasjonale studier NIBR. Siri Eriksen, Samfunnsgeograf, forsker ved Institutt for Samfunnsgeografi og GECHS, begge UIO. Kjersti Larsen, antropolog og forsker ved Kulturhistorisk museum, UIO.

2.2.5 Norad

Arild Skåra fra næringsutviklingsavdelingen i Norad ble også intervjuet. Opprinnelig ville vi ha flere intervjuer med personer internt i Norad, men innså med tiden at vi måtte velge bort noen. I ettertid er vi fornøyd med den prioriteringen, da vi mener det har vært fruktbart å ha en viss distanse til vår oppdragsgiver, og heller fokusere på frivillige organisasjoner og uavhengige forskeres synspunkter.

2.2.6 Refleksjon rundt kategoriene av informanter

En erfaring vi har gjort oss i arbeidet med å få tak i informanter, er at det kan virke som om personene innen de to kategoriene informanter har litt ulik motivasjon til å la seg intervjuet av oss. Vi startet med å kontakte de frivillige organisasjonene som viste stor interesse for vårt prosjekt og gjerne ville la seg intervjuet av oss. Da vi skulle ta for oss de forskerne som vi etter hvert fant ut at vi ville intervjuet, var responsen mindre eller ikke-eksisterende hos enkelte av dem. Flere e-poster og telefoner måtte til før vi kom til det punktet hvor vi begynte å få et utvalg av forskere å forholde oss til. Det er en viktig lærdom som muligens har med å gjøre at vi representerer Norad som disse personene har ulike former for relasjoner til. En annen forskjell mellom disse kategoriene informanter, var responsen de ga på temaet vi ville intervjuet dem om. I møte med representantene fra de frivillige organisasjonene måtte vi arbeide hardt med å snevre inn og konkretisere emnet for intervjuet, da våre erfaringer tilsa at de lett kunne snakke om flere ting samtidig. Nærmest motsatt måtte vi i møte med forskerne vise at vi hadde innsikt i ”det store bildet” og forsikre om at vi hadde forståelse for at vi hadde begitt oss inn på et felt med stor kompleksitet.

2.2.7 Bruk av skriftlig materiale fra organisasjonene

I forbindelse med at intervjuene med representanter for de frivillige organisasjonene ble avtalt, ba vi om å få rapporter eller annen informasjon om det prosjektet eller tiltaket vi hadde tenkt å intervjuet informanten om. Dette var for at vi skulle kunne sette oss inn i feltet om prosjekter og tiltak på forhånd siden vi ikke har vært borte i dette tidligere. I noen tilfeller ba vi om rapporter om konkrete prosjekter eller tiltak, i andre var det kontaktpersonen i organisasjonen som anbefalte oss å se på en bestemt rapport. Etter hvert så vi at ikke alle

prosjektrapportene var tilgjengelige for oss. Blant annet hadde TKG og CARE en rapport om et såkalt Økofarm prosjekt som kun var skrevet på fransk, noe ingen av oss kan lese. En annen grunn til at vi ikke hadde tilgang på rapporter om alle prosjektene var at det rett og slett ikke var utarbeidet rapporter ennå, da fokuset vi har valgt er såpass nytt. I flere tilfeller hentet vi da informasjon om prosjektet fra andre publikasjoner fra organisasjonene.

2.3 Intervjuprosess

2.3.1 Tilpasning av intervjuguide

I utgangspunktet antok vi at to intervjuguider skulle være tilstrekkelig for datainnsamlingen, en for forskerne og en for organisasjonene. Men tidlig i intervjuperioden innså vi at det ville bli nødvendig med en større grad av spesialisering av intervjuguidene, en tilpasning til hver informant. Felles for alle intervjuguidene var at de tok utgangspunkt i grunntemaene for et prosjekt, og flere av spørsmålene var de samme. Til de frivillige organisasjonene hadde vi en mal vi gikk ut fra, og tilpasset før intervjuet spørsmålene til det konkrete prosjektet vi på forhånd hadde avtalt med informanten å ta utgangspunkt i. I forberedelsen av intervjuene med forskerne skilte intervjuguidene seg i større grad fra hverandre. Dette var fordi vi ønsket å la intervjuet dreie seg i størst mulig grad om deres kunnskapsfelt innen vår tematikk.

2.3.2 Forberedelser til intervju

Forberedelsene til hvert enkelt intervju har vært gjennomgang av rapporter organisasjonene har tilgjengelig eller andre redegjørelser for det enkelte prosjekt på organisasjonens hjemmeside, eget tidsskrift eller publikasjon. På den måten har vi kunnet være forberedt med tanke på spørsmål til den praktiske tilnærmingen til prosjektet. Fordi vi har visst i større eller mindre grad hva vi ville ha informasjon om, har dette bidratt til at vi har fått mer ut av intervjuene. Vi har forsøkt så langt det har vært mulig å ha det klart for både oss selv og informanten hvilket prosjekt vi skulle forholde oss til under intervjuet, men den halvstrukturerte intervjuformen kombinert med engasjerte fagpersoner med mengder av gode eksempler på lager, gjorde at vi ofte kom inn på eller hoppet mellom landsbyer, prosjekter, landområder og til og med land i Afrika.

2.3.4 Gjennomføringen av intervjuene

Som nevnt tidligere valgte vi å ta i bruk en delvis strukturert tilnærming i intervjuene. På den måten kunne vi følge informantens fortelling, men likevel sørge for å få informasjon om de temaene som var fastlagt på forhånd. Thaagard (2009) redegjør for hvordan en fleksibel

struktur i intervjuene i større grad enn strammere intervjuformer gir muligheter for at interaksjonen mellom forsker og informant kommer i fokus, og tar form av en samtale om et tema der forskeren har mulighet til å følge opp informantens fortelling og slik utdype temaer som ikke var planlagt på forhånd (Thagaard 2009: 89). For oss har utfordringen knyttet til dette vært å identifisere hva som er fruktbare digresjoner, og hvilke avsporinger som er nettopp kun avsporinger. Dette har selvsagt sammenheng med erfaring med bruk av kvalitativ metode og forskning generelt.

Intervjuene er blitt gjort hos de ulike organisasjonene og på kontorene til de forskerne vi har intervjuet. I et tilfelle var det ikke mulig å gjennomføre intervjuet ansikt til ansikt, fordi informanten befant seg i Etiopia. Løsningen ble et e-post intervju som fungerte godt da informanten svarte utfyllende på våre spørsmål. Ulempen med e-post intervju er at vi ikke fikk stilt oppfølgingsspørsmål, men vi kom frem til at intervju per e-post ville fungere bedre enn et telefonintervju. Selv om vi med et telefonintervju hadde hatt mulighet til å stille oppfølgingsspørsmål, ville det vært vanskelig å referere i tillegg til at forbindelsen mellom inn- og utland kan være dårlig. Vi passet på å ha så konkret spørsmål som mulig til e-postintervjuet.²

Vi har vært to deltakere på hvert intervju, med ett unntak. Den ene har først og fremst intervjuet, mens den andre har vært referent. Båndopptaker har blitt brukt i alle våre intervjuer. Det har vært en viktig ressurs for referenten, særlig med tanke på at det er et omfattende tema vi har behandlet. Å bruke båndopptaker gjør også at man i større grad klarer å fokusere på innholdet i det som blir sagt og det har sikret bruken av korrekte sitater av våre informanter og unngåelse av feiltolkninger av det som er blitt sagt. Opptakene er ikke transkribert, men brukt slik at vi på best mulig måte har kunnet formidle det som er blitt sagt under intervjuet.

2.4 Etikk

Referater og lydfiler er oppbevart i en gruppemappe på "fronter" på internett hvor kun vi har adgang. Annet skriftlig materiale er blitt oppbevart i låsbare skap. Etter prosjektet vil alle lydopptak bli slettet for at det ikke skal kunne bli brukt i en annen sammenheng. Vi har ikke måttet forholde oss til sensitiv informasjon.

² Se vedlegg, intervjuguide utviklingsfondet e-post.

Informantene fra de ulike organisasjonene har blitt anonymisert og i rapporten henvises de til som representanter for de ulike organisasjonene. Dette er for at de ikke skal stikke seg ut som enkeltpersoner, men fremstå som representant for organisasjonen. En annen grunn til å anonymisere representantene fra de frivillige organisasjonene er med tanke på deres forhold til Norad, vi ønsker ikke å sette noen i en ubehagelig posisjon. Dette har vi heller ikke hatt til hensikt, men vi har gått ut i fra at det er best å satse på en anonymisering i forhold til disse informantene. Derimot har vi valgt å bruke fullt navn på forskerne, da de har blitt intervjuet på grunn av sin stilling og fagkompetanse på feltet.

Alle våre informanter har gitt oss muntlig informert samtykke. I tillegg til å fortelle om prosjektet da vi avtalte intervjuet, fikk informantene en brosjyre med litt informasjon om prosjektet og om oss. På den måten har det vært klart hvorfor vi er der og hva vi skal bruke informasjonen til. Samtlige av informantene har samtykket til å bruke båndopptaker under intervjuene.

2.5 Metoder for analyse

Vi har hatt et stort datamateriale å forholde oss til, da vi har gjennomført ti lengre intervjuer som hver seg har tatt mellom en og to timer. Det er skrevet referat fra alle intervjuene. Prosessen med å skrive referater har vært lang og tidkrevende, men da har vi også sittet igjen med detaljerte og gode gjennomganger av ti spennende intervjuer. I tillegg har vi skrevet referater fra et knippe seminarer og konferanser vi har deltatt på, noen av disse refererer vi til i rapporten. Datamaterialet vårt omfatter også relevante rapporter og evalueringer utført av organisasjonene vi har intervjuet eller eksterne konsulenter. Disse anvender vi i mindre grad enn vi tidligere gikk ut fra da vårt intervjumateriale er empirien vi er mest interessert i å analysere.

2.5.1 Temainndeling

Thagaard (2009) refererer til Silverman som argumenterer for å starte analysen med å stille noen sentrale spørsmål til datamaterialet. Slike nøkkelspørsmål angir hva vi ser som sentrale enheter i materialet og hvordan enhetene forholder seg til hverandre (Thagaard 2009: 147). En slik metode benyttet vi oss av da vi satte oss ned med materialet og forsøkte å finne felles temaer som alle informantene kom inn på og hadde synspunkter på. Det var viktig for oss å ikke "lede" dataene ved å dele inn i temaer som kunne utelukke viktige elementer. Dette

gjorde at vi i første omgang hadde mange temaer som vi så innsnevret til fire hovedtemaer som til slutt utgjør de fire hoveddelene under ”Presentasjon av våre funn” i denne rapporten. En fare ved å kategorisere et kvalitativt intervjumateriale i temaer er at det er lett å løsrive teksten fra sin opprinnelige sammenheng og slik gå glipp av et verdifullt helhetsperspektiv. Det er derfor viktig å fokusere på sammenhengene mellom enhetene, og innse at de kategoriene kvalitative data representerer er sammensatte og ikke klart avgrenset fra hverandre (Thaagard 2009: 147).

I første omgang kategoriserte vi intervjumaterialet i åtte temaer. Dette ga oss innblikk i kompleksiteten i materialet vårt da flere av temaene virket for vide og omfattende. Arbeidet med gjennomgangen av referatene ga oss en ny fortrolighet med materialet. Da så vi bedre sammenhengen i informantenes svar. I planleggingen av skrivearbeidet så vi at det var mulig å snevre inn tematiseringen til fire hovedtemaer som på ulike måter innlemmet all de åtte opprinnelige temaene.

3. Presentasjon av organisasjonene, prosjekter og metoder

3.1 CARE

CARE er en av verdens største hjelpeorganisasjoner. De jobber med nødhjelp og langsiktig bistand i flere av verdens fattigste land. CARE Norge ble etablert som en selvstendig, frivillig og medlemsbasert organisasjon i 1980. Formålet deres er å bekjempe fattigdom ved å vektlegge kvinnenens rolle i samfunnet. Organisasjonen er både partipolitisk og religiøst nøytral. CAREs oppgave er å tjene individer og familier i verdens fattigste samfunn. Deres styrke er globale ressurser, erfaringer og mangfold som fremmer innovative løsninger. (www.care.no).

3.1.1 Spare- og lånegrupper

CAREs arbeid med spare- og lånegrupper for kvinner, begynte i Niger i Vest- Afrika for ca. 18 år siden og har jobbet med tørke siden 70- tallet. Å danne spare og lånegrupper er basert på opplæring og å vise hvordan og hvorfor sparegrupper fungerer. Hensikten med opplæring og oppfølging er at befolkningen blir selvhjulpne, samtidig som de kan lære den kunnskapen videre til andre. Det er opp til medlemmene i en spare og lånegruppe hva de ønsker å bruke pengene på. For eksempel kan man investere i skolegang eller i en geit. Det er også mulig for medlemmene av en spare- og lånegruppe å jobbe i forhold til lokale myndigheter hvor kvinnene tar kontakt med lokale politikere og diskuterer problemer, utfordringer og interesser, hvor det ut i fra dette planlegges handling.

3.1.2 Økofarm

CARE, Tørrlandskordineringsgruppen (TKG) og Noragric (Senter for internasjonale miljø og utviklingsstudier på Universitet for Miljø og Biovitenskap) samarbeider om et forskningsprosjekt som utvikler nye løsninger og metoder innenfor landbruk i tørre områder i Mali og Sudan. Prosjektet kalles for Økofarm, og er basert på ideen om å kombinere ulike elementer innen gårdsdriften på en slik måte at de sammen fører til økt inntekt for jordbrukere, og påfører naturen minst mulig skade. Prosjektet gjennomføres i et tett samarbeid med bønder, og er utviklet gjennom et samarbeid mellom lokale forskere og lokale bønder. Deler av Økofarm er kun rettet mot kvinner, da kvinner anses for å ha en avgjørende rolle i å øke matsikkerheten. Et av programmene ved Økofarm er å gi opplæring til kvinner i hvordan de ved hjelp av enkle teknikker kan få mer ut av avlingen som blir solgt på markedet (Neville

og Tveteraa 2008: 26-27). Et eksempel på en effektiv teknikk som samtidig sparer bruken av kunstgjødsel er å plassere det rett ved planten istedenfor å spre kunstgjødsel overalt.

3.2 Kirkens Nødhjelp

Kirkens Nødhjelp er en norsk, felleskirkelig, diakonal organisasjon for global rettferdighet som er forankret i den kristne tro. Kirkens Nødhjelp støtter de som trenger det mest uavhengig av kjønn, politisk oppfatning, religion og etnisk tilhørighet. Kirkens Nødhjelp arbeider ut fra troen at alle mennesker er skapt i Guds bilde med lik verdi og med samme verdighet (www.kirkensnodhjelp.no). Deres visjon er ”sammen for en rettferdig verden”. Kirkens Nødhjelp har den siste tiden hatt et fokus på å øke forståelsen og kompetansen for sammenhengen mellom klimaendringer og fattigdom. De vil utvikle strategier for å redusere fattige menneskers sårbarhet til klimaendringene og gi støtte til tilpasningstiltak. De jobber også med å bevisstgjøre partnere og lokalsamfunn om betydningen av god miljøforvaltning og fattigdomsreduksjon (Kirkens Nødhjelp 2007).

3.2.1 Treplanting

Treplanting er en av aktivitetene som inngår i et større prosjekt for distriktsutvikling i Rama, et område i Tigray som ligger i Etiopia. Distriktsutviklingsprosjektet har som en viktig del å styrke kvinners rolle og hjelpe til med å skaffe kvinner egne inntekter. Treplantingstiltaket går ut på å rehabilitere tørrlandsskog gjennom naturlig gjenskapning av skog. Treplanting kan være vanskelige prosjekter i og med at det ikke er tilstrekkelig å plante nye trær. Selv om bevisstgjøring og ressurser er helt avgjørende for at prosjektet skal kunne gjennomføres, må også de mer strukturelle årsakene til at trærne blir hugget adresseres for at tiltaket skal lykkes (www.kirkensnodhjelp.no).

3.3 Utviklingsfondet

Utviklingsfondet er en uavhengig miljø- og utviklingsorganisasjon som støtter fattige mennesker i deres eget arbeid for å kunne fø seg selv, komme seg ut av fattigdommen og sikre miljøet. Utviklingsfondet har tretti års erfaring med å kombinere miljø- og utviklingstiltak i konkrete selvhjelpsprosjekter. Organisasjonen legger spesielt vekt på kvinners deltakelse i alle utviklingsprosesser, ettersom kvinner ofte er marginalisert på både lokalt og nasjonalt nivå. Utviklingsfondet har siden starten i 1978 gått i bresjen med visjonen om fattigdomsbekjempelse via hjelp til selvhjelp. I dag er det blitt allment akseptert at

menneskene selv må være deltakere i den utviklingen som finner sted, og at tiltakene må ta vare på lokalsamfunnets natur og kultur. Utviklingsfondet støtter prosjekter basert på lokale organisasjoner som kjenner områdene, kartlegger behovene og finner mulighetene sammen med lokalbefolkningen (www.utviklingsfondet.no).

3.3.1 Lån og opplæring i Tigray

En måte for kvinner å tilpasse klimaendringene er å skaffe seg nye inntektskilder og således redusere sin avhengighet av jordbruket og klimaet. Utviklingsfondets prosjekter har gitt lån til tusenvis av kvinner som har startet opp forretning eller investert i alt fra birøkt til melkeproduksjon. Som medlemmer av lokalsamfunnet har også mange tusen kvinner vært involvert i praktisk miljøvernarbeid for å hindre jorderosjon, samle opp vann og bygge irrigasjonsanlegg og veier for til slutt å bidra til at jordbruket blir mindre sårbart og avhengig av nedbør, og mer robust og markedsrettet.

Ifølge prosjektrapporten har levekårene til 94 % av kvinnene som mottok lån og opplæring forbedret seg. Fremgangen viser seg i at kvinnene har bygget nye hus til familien, sendt barna på skolen, økt antallet måltider eller satt av overskuddet til sparing. Familiene har fått flere bein å stå på, de har diversifisert inntektene sine og er dermed bedre rustet til å møte endringer.

3.3.2 Watersheds-approach i Tigray

Watershed betyr direkte oversatt nedbørsfelt, og et Watershed er et område avgrenset etter vannkilder. Watershed-approach er en helhetlig tilnærming som tar hensyn til flere faktorer for å bygge verdier. Innenfor metoden identifiseres og analyseres problemer i samfunnet før prosjekter gjennomføres. Watershed-prosjektet i Tigray planlegger å gjennomføre borehull, bygge tak til å høste regnvann, skaffe rent vann, redusere avstanden til vannkilder og redusere lange køer ved vannkildene (Emana 2008).

3.3.3 More Than Rain

”More Than Rain”-studiet fra 2008 er satt i gang som en læringsprosess for Utviklingsfondet og deres partnere, med assistanse fra klimaforskere. Studien ble påbegynt i 2007 og var ferdig i 2008. Denne studien ønsket å samle organisasjonene og analysere deres arbeid under ledelse av eksperter i GECHS. Prosjektet baserer seg på tre hovedspørsmål. Hva er de faktiske lokale, regionale eller globale aspekter som gjør klimatilpasning og alternativ utvikling mulig?

Hvilken type aktiviteter og tiltak for klima tilpasning bør være inkludert i utviklingsprosjekter? Hvilke metoder og strategier må bli igangsatt basert på relevante faktorer? I følge More Than Rain har forskning på sårbarhet og tilpasning vist at klimaendringer må forstås som en dynamisk sosial prosess som bør være på dagsorden (Ulsrud, Sygna og O'Brien 2008). Dette studiet tar hensyn til hva klimaendringer betyr for den lokale befolkningen som rammes. Når det gjelder klimatilpasning viser studiet til tre hovedkategorier; identifisere klimarisikoer, identifisere sårbarhets faktorer og identifisere tilpasningskapasitet i lokalsamfunnet.

3.4 Prosjekt berørt i rapporten

3.4.1 Jordbruk og kvinnesenter i Sudan

Dette prosjektet kom i kjølevannet etter en betydelig tørke i det området man tidligere kalte for Saheel. Hawawirene som er pastoralister ble spesielt utsatt, og de fleste flyttet til byer rundt Nilen. Dette prosjektet hadde som hensikt å muliggjøre en tilbakeflytting for hawawirene, og ble satt i gang 1995. Hittil er det mange som har flyttet tilbake. Utgangspunktet for prosjektet var et irrigert jordbruksprosjekt, som senere ble et utviklingsprosjekt hvor fokus ble rettet mot kvinner. Først ble det gjort undersøkelser av sanden for å se om den var dyrkbar, noe den var sammen med kunstgjødsel.

For igangsetterne av prosjektet var det essensielt å få samtykke hos de mest anerkjente mennene blant hawawirene. Det ble blant annet opprettet skole og kvinnesenter, samt vanntank og dyrkbar mark. Dette var viktig for den sundanesiske regjeringen fordi de ønsker at folk skal være mer bofaste. På tidspunktet prosjektet kom i gang kunne *ikke* kvinner ta avgjørelser på egenhånd, derfor ble det brukt mye tid på mennene for å få dem med seg. Hensikten var å få kontakt med kvinnene, noe de lyktes med. På kvinnesentrene lærte de om næringsrik matlaging, opplysning om hygiene og hvordan man kunne lage såpe. Etter hvert ble det utnevnt egne kvinnekomponenter som skulle legge ting til bedre rette for kvinnene, for eksempel kjøkken hage som blir drevet kollektivt. Kvinnesentrene ga mulighet for kvinnene å snakke fritt og å dele erfaringer. Dette har ført til strukturelle endringer, uten at det i begynnelsen var et formål.

4. Hvorfor et fokus på kvinner og klima?

4.1 Klima og bistand

I løpet av de siste årene har klimaet og dets endringer fått mye oppmerksomhet på grunn av hva det kan medføre. Klimadebattene har så langt for det meste handlet om teknologiske utviklinger og økonomi, og i mindre grad om det menneskelige og sosiale aspektet (Oldrup og Hvidt 2009: 6-7). Vi leser om hvordan polene smelter og at værforholdene blir mer ekstreme i form av flom, storm og tørke. Men fokus er gradvis i ferd med å endres. Det er en generell enighet om at det er de fattigste og mest marginaliserte menneskene i verden som i størst grad lider og vil lide som følge av klimaendringene eller klimavariasjonene som noen også kaller dem. Disse menneskene har størst behov for hjelp til å tilpasse seg endringer i vær og følgene det har for omgivelsene deres samtidig som de har minst tilgang på ressurser som kunne hjulpet dem til å tilpasse seg (Demetriades og Esplen, 2008: 24). I rurale strøk, på landsbygda hvor jordbruk er det viktigste for næringsgrunnlaget, gjør klimaendringene allerede tøffe forhold vanskeligere. Et godt eksempel er hvordan en hel avling kan forsvinne på grunn av tørke. Bøndene er avhengige av avlingen, og i fattige land eksisterer det ingen krisepakker hvis innhøstingen uteblir (Oldrup og Hvidt 2009: 6). Da står man tilbake med ingenting, verken til seg selv eller til utsalg på markedet. Klimaendringer og variasjoner i klima er derfor viktig å koble til utvikling og bistand, og problematikk som går på hvordan å styrke tilpasningsevnen til menneskene i utsatte områder.

4.2 Klima, fattigdom og kvinner

Selv om mange av de frivillige organisasjonene i flere år har jobbet aktivt med klimaproblematikk er det først de siste årene at koblingen mellom bistand og klimaendringer har blitt sentral. Særlig har det blitt rettet et fokus mot kvinner da de på verdensbasis utgjør flertallet av fattige (Utenriksdepartementet 2009). I Utenriksdepartementets handlingsplan for kvinners rettigheter og likestilling i utviklingsarbeidet (2007-2009) kan man lese at kvinner har større arbeidsmengde enn menn og at de ofte har svakere formelle rettigheter enn menn (Utenriksdepartementet 2009: 17). For å øke kvinners økonomiske deltakelse peker handlingsplanen på ulike tiltak og prosesser som kan fremmes og støttes. Slike tiltak inkluderer integrering av kjønnsperspektivet i lovreformarbeid, blant annet kvinners rettigheter til å arve og besitte jord, hus og annen eiendom uavhengig av sivil status (...) og bedre kvinners inntektsmuligheter og adgang til markedet, for eksempel innlagt vann og

elektrisitet (...) (Utenriksdepartementet 2009: 18-19).

Det er altså en stor enighet om at kvinner og jenter utgjør den største gruppen av disse fattige og marginaliserte. Dette blir tillagt kvinner og jenters begrensede muligheter og tilgang på ressurser sammenliknet med menn. Disse begrensningene gjør at kvinner i mindre grad enn menn har kapasitet til å tilpasse seg eksisterende eller forutsette følger av klimaendringene. Kvinner har også mindre mulighet til å bidra med verdifull kunnskap og innsikt siden de har liten tilgang til arenaer der avgjørelser tas (Demetriades og Esplen, 2008: 24).

Geraldine Terry proklamerer: "No climate justice without gender justice". Hun mener at spørsmål om kjønn er flettet sammen med sårbarhet overfor klimaendringene, og at roller og identitet knyttet til kjønn former hvordan endringene påvirker kvinner og menn forskjellig (Terry 2009: 7). Videre viser hun til IPCC's fourth assessment report (IPCC 2007) som påpeker at kjønnsroller og relasjonelle forhold former sårbarhet og menneskets kapasitet til å tilpasse seg klimaendringene (Terry 2009: 7). Det kan se ut som om de norske organisasjonene er på god vei til å ta dette inn over seg i sitt arbeid, dette kan en blant annet se i det faktum at samtlige mener at kvinner er de mest sårbare for klimaendringene.

4.2 Hva er kjønn?

4.2.1 Interseksjonalitet

En slik enighet som presenteres ovenfor er fruktbar på mange måter da det skaper et viktig fokus på kvinner i bekjempelse av fattigdom. Faren ved et ensidig fokus på kvinner som en homogen og underlegen gruppe er at man fort går glipp av de komplekse sammenhengene mellom betydningen av kjønn og betydningen av andre sosiale faktorer som etnisitet, klasse, alder og seksualitet (Demetriades og Esplen, 2008: 24). En slik kombinasjon av faktorer kalles interseksjonalitet, og dette begrepet gjør det mulig å undersøke ulike kombinasjoner av egenskaper som ofte er grunnlag for diskriminering og forskjellsbehandling (Walle 2006: 220). I denne sammenhengen er det kanskje særlig alder og sosial status kombinert med de lokale forutsetningene i den konteksten kvinnen befinner seg som avgjør hvordan hver enkelt blir berørt av klimaendringene.

Som noen av våre informanter har påpekt kan det være større forskjell mellom kvinner innen et område hva angår for eksempel tilgang til land enn mellom kvinner og menn innen samme

område. Eldre kvinner har ofte større innvirkning på avgjørelser enn yngre menn i et samfunn der de eldre er høyt aktet. Demetriades og Esplen (2008) argumenterer med at en mainstreaming av kjønn i bistandsarbeid basert på generaliseringer av hva kjønn har av betydning dermed vil være til lite hjelp, og heller ikke kunne bidra med løsninger til hvordan man i praksis kan redusere sårbarhet og styrke tilpasningsevnen til kvinner i lokalsamfunn og i det enkelte hushold. Og dette bringer dem videre til faren ved å se kvinner kun som enkeltstående individer:

[...]The inadequacies of focusing on women in isolation have long been recognised in gender and development circles: women live *with* men. Abstracting women from their social realities eclipses the relational nature of gendered power and the interdependency of women and men, and paints a distorted picture of women vulnerabilities, choices and possibilities (Esplen og Brody sit. i Demetriades og Esplen 2008: 25).

4.2.2 Myter og konstruksjon av kjønn

Herunder er det interessant å se på uenigheter rundt sannheter og myter om kvinner og menn, og hvilke generaliseringer som ligger til grunn for oppfatninger av menn som uansvarlige eller feilprioriterende. I noen av intervjuene i denne rapporten har gjennomgangstonen vært tuftet på en slik oppfatning av ”menn”, der en myte om at menn bare drikker opp pengene eller kaster dem vekk på ukloke investeringer synes å være tilstede.

Kabeer og Whitehead (2001) peker på et annet fenomen som de mener er en høyst stereotypisk oppfatning av landbruket i Afrika; nemlig at det er kvinnene som styrer landbruket. De sier at denne oppfatningen gradvis har blitt erstattet med mer komplekse forståelser av rollene både kvinner og menn spiller i landbruksarbeid (Whitehead og Kabeer 2001: 2). Demetriades og Esplen ser et liknende behov, og knytter det opp til tanker om menns nøytralitet i forhold til å være kjønn³.

So rather than discounting men in gender analyses of climate-change as if they are somehow non-gendered, we need to find spaces within gender and climate change frameworks to acknowledge and communicate men’s vulnerabilities where they do exist, and to recognize the positive contributions that men can and are making to gender equality and sustainable environment goals (Demetriades og Esplen 2008: 25).

³ Refererer til begrepet gender og kjønn som en performativ kategori (Butler i Jegerstedt 2008: 76). Kjønn er altså ifølge Butler noe man *gjør* og reproducerer gjennom handlingene sine. *Å være kjønn* refererer til at spesifikke handlinger og tilstander innehar en kjønnsidentitet, og dermed kan et menneske gjennom sine handlinger være *kjønn* utover sitt biologiske kjønn.

I et dekonstruktivistisk perspektiv kan man se den vestlige utviklingsideologien som basert på et binært motsetningsforhold når det kommer til kjønn. Vår virkelighet er basert på at kvinner og menn har iboende forskjellige egenskaper og lever sine liv parallelt med dette som utgangspunkt. Slik Derrida viser i "Différance" er ikke forskjeller gitte, positive størrelser, men heller "produserte virkninger" (Jegerstedt 2008: 89). Gressgård (2008) henviser til Henrietta L. Moore (1988) som mener man både må rette oppmerksomheten mot den symbolske konstruksjonen av kjønn, og forklare den store variasjonen i kulturelle forståelser av hva kategoriene mann og kvinne innebærer (Gressgård 2008: 225). Innen feministisk antropologi har det i en årrekke pågått en debatt som går på spenningsforholdet mellom kulturell spesifisitet og universelle dimensjoner ved kjønn og kjønnsroller. Moore skriver som et eksempel på hva hun mener om saken at kvinner overalt føder barn, men hvordan dette erkjennes kulturelt varierer (ibid: 225). Hva som kulturelt menes med kvinne kan dermed ikke leses direkte ut fra hva kvinner gjør i et samfunn.

For utallige teoretikere har dekonstruksjon vært en kilde til å undergrave den binære motsetningen mellom mann og kvinne. Den har også gitt næring til kritikk mot essensialisme rundt hva som anses som "kvinnelig" og "mannlig" (Jegerstedt 2008: 88). I utstrekningen av dette verktøyet, kommer oppbygningen av mannen som kjønn. Når begrepene er dekonstruert kan "mann" og "maskulinitet" igjen undersøkes i lys av at menn også er kjønnete vesener som inngår i et kulturelt bestemt kjønnssystem (Demetriades og Esplen 2008: 25). Dette reflekteres over i liten grad hos våre informanter når det kommer til årsakene til deres syn på afrikanske menn.

4.2.3 Menneskerettigheter og globalisering

FNs menneskerettigheter og likestilling er sentrale temaer for utviklingsarbeid. I handlingsplanen heter det at en helhetlig utviklingspolitikk krever at kvinners rettigheter og likestilling ikke bare er et eget fokus, men integreres på konkret og målbart vis i alt utviklingsarbeid (Utenriksdepartementet 2009: 26). Det jobbes aktivt for å sikre alle mennesker like rettigheter, og arbeidet for kvinners rettigheter og likestilling er en viktig del av Norges menneskerettighetsarbeid. Blant annet står det i handlingsplanen at Norge skal være pådriver i arbeid for innfrielse av kvinners rett til likestilling og mot alle former for kjønnsdiskriminering, i tråd med FNs kvinnekonvensjon CEDAW (ibid: 27).

I denne rapporten vil spenningsforholdet mellom ambisjonen om at bistand skal styrke menneskers egen selvbestemmelse og handlingsrom, og faren for at bistand presser gjennom et vestlig normsystem ved hjelp av tanken om at menneskerettighetene er universelle diskuteres. Strategiene som faller inn under SLA adresserer nettopp dette spenningsforholdet, da målsetningen til denne type fremgangsmåter først og fremst er å la lokale krefter få en større betydning enn de tidligere har hatt i utformingen av bistandsprosjekter. Men hvordan er det mulig? Kan man virkelig endre skjevhetene i maktfordelingen mellom vi som gir og de som får ved å endre fremgangsmåte?

5. Presentasjon av funn

5.1 Kvinner og klima i bistand – gammel vin på nye flasker?

I dette kapittelet vil vi gå gjennom ulike syn på klimarettet bistandsarbeid og behovet for implementering av kjønnsperspektiv i bistand generelt og klimarettet bistand spesielt. Innledningsvis vil vi se på hvordan kjønnsperspektiv integreres fra statlig hold, og våre informanternes synspunkter på kvinne og kjønn som kategori.

5.1.1 Kjønnsperspektiv i bistand

I regjeringens handlingsplan for kvinners rettigheter og likestilling i utviklingssamarbeidet (2007- 2009) fokuseres det som tidligere nevnt på målrettede tiltak for å fremme jenters og kvinners kontroll over egne liv og muligheter til deltakelse og innflytelse på alle samfunnsområder. Kjønnsperspektivet bidrar til en forståelse av hvordan samfunnsinstitusjoner, strukturer og systemer, programmer, reformer og tiltak kan påvirke menn og kvinner og jenter og gutter forskjellig. Integrering av et kjønnsperspektiv innebærer å ta hensyn til kvinners og menns ulike makt- og ressursituasjoner, behov og prioriteringer i utformingen og gjennomføringen av allmenne utviklingsprosjekter og programmer. Det kan være nødvendig å endre eller tilpasse virkemidler, strukturer og systemer, for at begge kjønn skal tilgodeses i like høy grad (Utenriksdepartementet 2009). Anne Hellum forsker ved institutt for kvinnerett og offentlig rett ved Universitetet i Oslo utdyper:

En utvikler ikke et prosjekt uten å ta hensyn til kvinners spesielle vilkår og er sikker på om en har deltagende prosesser hvor kvinner er med. Om det er i muslimske samfunn må en ha egne møter med kvinner og egne møter med menn. En kan ikke bare ha møter med menn og si at det er representanter fra befolkningen. En må hele tiden ta hensyn og der det er behov for det må en spesiell tiltak. Det gjelder ikke bare kvinner, i hvert fall ikke i en klimatisk sammenheng, det er også andre sårbare grupper. For eksempel lavkastegrupper i Asia.

Kjønn er en integrert del av alle organisasjonens arbeid. Norad krever at det i alle søknader om støtte til bistandsprosjekter er et punkt som omhandler et kjønnsperspektiv og mainstreaming av kjønn. Forsker Berit Aasen på NIBR (norsk institutt for by og regionforskning), mener at det er en hierarkisk inndeling i dette arbeidet i den forstand at det er i UD's politikk. Det er Norad som har støtteordningene, og de har føringer hele veien. UD gir føringer til Norad, og Norad gir føringer til NGOene. Aasen mener det er en klar føring på

at det skal mainstreames kjønn i prosjektene og de skal resultatrapportere det, men hvorvidt det når frem til NGOene og alle samarbeidspartnerne er kilde til diskusjon.

5.1.2 Kvinnefokus

Ordet ”kvinner” brukes i handlingsplanen 2007- 2009 inkluderende slik at både jentebarn, unge, voksne og eldre kvinner omfattes. Flere av informantene våre påpeker at det er viktig å se kvinner i den enkelte kontekst, og definere ut fra det. Representanten for næringsutviklingsavdelingen i Norad, Arild Skåra, mener at man ikke kan generalisere kvinner fordi kvinner ikke er en entydig kategori. I utgangspunktet er ikke samfunnet organisert for kvinner fordi kvinner er en av mange assosierte nettverk. ”I tillegg”, påpeker representanten, ”er ikke kvinner noe man bare må ta hensyn til; kvinner er en ressurs. Kvinner er ulike og tilhører ulike grupper”. Representanten for TKG hevder at i utarbeidelsen av prosjekter rettet mot kvinner, må en tenke på at det ikke bare hjelper kvinnen, men hele familien hennes.

Et unyansert syn på kvinner kun som kjønn kan lett føre til at de blir diskriminert ut fra andre hierarkiske kategorier i forhold til alder og tid. Hellum mener det skal være likestilling på et universelt nivå, men det skal tas høyde for at det i samfunn hvor det ikke leves opp til den vestlige normen om likestilling fortsatt kan finnes en norm om likeverd. Dette kan gjøres ved å ta hensyn og verdsette arbeidet kvinner gjør. Det er ofte knyttet til hus og omsorg, og kvinner opparbeider seg rettigheter ut fra det.

5.1.3 Klimaendringer

Klimaendringer er et generelt samfunnsproblem og rammer alle, men det er et erfaringsfjernt ord for de befolkningsgruppene som blir rammet hardest av det. ”De har ikke kunnskap om klimaforandringer, men om man spør om været får man vite at det definitivt skjer noe” sier en professor ved universitetet i Jajpur, India⁴ på et foredrag om klimaendringer. Våre informanter forholder seg til dette på ulike måter.

”Det som er nytt når det kommer til klimaendringene er å tenke - hva betyr dette?” Representanten for Utviklingsfondet forklarer hvordan denne nye tenkemåten gjør at de må være mye flinkere til å integrere de styrkede endringsprosessene i sitt arbeid med befolkningen. Og da må de også finne bra måter å gjøre det på. En har mye kunnskap om det

⁴ Surjit Singh 09.03.2008

som skjer og befolkningen har forholdt seg til endringer i århundrer. En må bygge på det og tenke hva man må gjøre nå i tillegg og forberede befolkningen på enda større endringer. Representantene viser til at forskning sier at endringene vil skje raskere, og de fattigste vil lide mest. Klima er en tematikk som er veldig avhengig av vitenskap. Læringsprosesser sier hva man skal gjøre i forhold til det å integrere strukturene inn i prosjektet, mener representanten for Utviklingsfondet.

Klimaendring er et relativt nytt begrep i følge mange av informantene vi har intervjuet. Noen velger å bruke klimavariasjon istedenfor klimaendring. Arild Skåra fra Norad betegner den politiske oppmerksomheten rundt klima i de siste årene som en utvikling av arbeidet mot fattigdom. I realiteten har klimaet vært i fokus ved at en har arbeidet for å gjøre befolkningen i stand til å mestre sin egen situasjon uavhengig om det har med fattigdom eller eksempelvis en naturkatastrofe å gjøre. Forsker Siri Eriksen ved GECHS mener tvert om at klima ble satt på dagsorden på et todelt plan, først som et miljøproblem og så som et utviklingsproblem. Slik Eriksen ser det, var det på begynnelsen av 90- tallet fokuset på klima som utslipp, etter hvert ble det mer fokus på effekter, og så kom tilpasning til klimaendring mer til syne. Dermed kan en se at det eksisterer ulike syn på prioriteringen av klima i de siste årenes utviklingsarbeid.

”Det er ikke noe nytt med klima, disse landene har hatt stor variabilitet hele tiden”, sier Aasen som jobbet med Somalia på 70- og 80-tallet. Der gikk det 5 år mellom hver lille tørkekatastrofe og 20 år mellom hver store, og dette gjorde at samfunnet ble veldig vant til å forholde seg til katastrofer. Men siden en vet mindre om klimasystemene, mener Aasen at systemet har blitt mer sårbart nå.

Representanten for Utviklingsfondet hevder at klimaendringene kom i fokus da det ble sett at konsekvensene var store, og bare ble større. Den fjerde IPCC Assessment Report 4 (AR4) - rapporten, FNs klimarapport, var veldig tydelig på klimaendringer og hva de vil si for fattige land.

Det var en total opplysningskampanje overalt, og en skjønte at det faktisk gjelder alle, det gjelder Utviklingsfondets arbeid og hvordan vi skal jobbe framover. Det ble satt i gang en læringsprosess som faktisk sier noe fornuftig om hva som bør gjøres for å styrke i forhold til klimaendringene.

Hun fortsetter med å beskrive hvordan det ble opplyst om hva slags type endringer som skjer, hvor endringer skjer, hvem som er mest sårbare og hvilke ulike typer scenarier en kan måtte

forholde seg til i framtiden. Den større kunnskapsbasen fører til at en må styrke arbeidet som gjøres for å forbedre befolkningen i forhold til endringsprosessene.

5.1.4 Lokale klimavariasjoner

Informantene våre har litt ulike perspektiver på hva som kjennetegner klimavariasjoner og klimaendringer. Representanten for CARE påpeker at nedbørsmønsteret tidligere var svært forutsigbar. Klimaendringer har ført til at en nå går lenger og lenger og venter på regntiden. Hvis regnet ikke kommer tidlig nok blir avlingene ødelagt. Som et eksempel viser hun til at regntiden vanligvis slutter i september i Niger, mens det i fjor kom nedbør i oktober. Da blir det risikabelt for bøndene å satse alle ressursene sine, særlig når en ikke lenger kan basere seg på kunnskap en har opparbeidet seg gjennom generasjoner. Bøndene må nå satse på når det kommer nedbør og at ikke avlingen blir svidd bort av solen. Det har alltid blitt gjort slike vurderinger, men nå er det enda mer usikkert enn tidligere.

Eriksen forklarer nærmere hvordan jordbruket i tørre områder i Afrika er avhengige av forutsigbar og sesongmessig nedbør, og jevn fordeling av nedbøren innen sesongen. Når det blir varmere fordampes nedbøren som kommer, og det blir relativt sett tørrere. Et annet problem kan være at nedbøren som kommer er så intens at den vasker bort avlingene. Det fører til uforutsigbarhet ved at sesongene flytter seg. Representanten for TKG mener noe av problemet er at jord i tørre områder har blitt for mye brukt og dermed blitt degradert. Følgene av det er at jorda ikke kan brukes til å dyrke mat eller noe annet lenger, og det blir også mindre trær.

Aasen har noen litt andre perspektiver. Tørrområdene vi ser i dag er innenfor det som er klimavariasjon i følge Aasen. En kan ikke si det er klimaendringer, men en kan si at det tyder på at det er større endringer på gang. Det er mer stormer og ustabile tørkeperioder, men det er ikke områder som er lagt brakk ennå. Problemet med tørke er risikoen for at hele landområder blir liggende øde og blir ubeboelige. De store tørkene i Etiopia har vært på grensen til det, men folk har stort sett dratt tilbake og dyrket opp igjen etter hvert.

Denne forskjellen i hvordan man bruker variasjoner og endringer kan bunne i ulike måter å definere begrepene. Det kan synes radikalt av Aasen å mene at det ikke foreligger noen definitive endringer ennå, men som hun sier, tyder mye på at det er større endringer på gang. Dessuten er et forbehold til bruk av "endringer" som begrep på det som skjer med klimaet,

ikke ensbetydende med et standpunkt om alvorlighetsgraden av klimaproblematikken.

5.1.5 Klimaendringer og implikasjoner for et kjønnsperspektiv i bistandsprosjekter

I følge en rapport fra Avdeling for sosial utvikling i Verdensbanken er kvinner som regel husholdets forvaltere av naturressurser og har ansvaret for å hente vann, brennstoff og andre ressurser for å overleve. Kvinnens sosiale roller og ansvar determineres ofte av at de er mer avhengige av naturressurser og er forholdsvis mer sårbare som en følge av klimaendringers effekt (The Social Development Department 2008). Kvinner er og vil bli mer sårbare for klimaendringer og trenger kjønnsesifikke tilpasningsstrategier og aktiviteter. Mangelen på eiendeler, beskyttelse og ressurser er det som gjør kvinner mer sårbare enn menn, og kvinner prioriterer ofte å spare eiendelene sine til sine barn og hushold. Av disse vil landbrukskvinner bli mer sårbare på grunn av deres avhengighet av jordbruk og naturlige ressurser (ibid).

Våre informanter er stort sett enig i et slikt perspektiv, men med noen variasjoner. Norads representant retter fokus mer mot fattige generelt enn mot kvinner spesielt: ”De som blir mest påvirket av klimaendringene, er de fattige”. For øvrig mener flere av våre informanter at klimaendringene kan få forskjellige følger for menn og kvinner, men påvirker kvinner på en måte som gjør dem mer sårbare i forhold til klima. Dette gjør bruk av et kjønnsperspektiv nødvendig. For eksempel påpeker representanten for TKG at tørke og forørkning fører til at kvinner må gå lenger og bruke mer tid på å skaffe vann og brensel.

Grunnen til at mange kvinner er sårbare for klimaendringer, viser stedlig representant for Utviklingsfondet, er at de har generelt færre muligheter til sysselsetting utenfor landbruket som følge av mindre utdanning samt tradisjonelle kjønnsrollemønstre som knytter kvinner til landsbygda. Andre årsaker til kvinners sårbarhet i følge representanten for Utviklingsfondet, er kvinners spesielle situasjon som gjør at de er mer sårbare enn menn. Det er mange grunner til det, men det er spesielt politiske og økonomiske undertrykkelse som gjør at de står mye svakere i samfunnet enn menn.

Aasen har en litt bredere tilnærming og vektlegger viktigheten av kjønnsanalyse. Hun mener at en kjønnsanalyse er nødvendig for ”å sikre at en både får analysert menn og kvinners situasjon, så en kan se hvor intervensjonene skal være, og får målt resultatet for både menn og kvinner”. Dette vil si en kjønnsanalyse av kvinners situasjon, når det gjelder både i produksjon, og i forhold til situasjonen i familien, til familielov, arvelov, rettigheter til land og

jord, og andre innsatsfaktorer som betyr noe og påvirker kvinners situasjon og deres mulighet til å gjøre nytte av de midlene som kommer inn.

”Det som er viktig er å anerkjenne at kvinner og barn ofte er en del av sårbare grupper ovenfor klimaendringer”, sier Siri Eriksen. Ved å se på kvinners inntektskilder og det å legge til rette for aktiviteter som kvinner har i tørrlandsområder, kan bistandstiltak bidra til å dempe den klimausikkerheten som finnes der til enhver tid. Det er også viktig å se på lokal politisk innflytelse, og støtte opp om fora der kvinner har innflytelse, hevder Eriksen. Hun mener videre at fleksibiliteten og tiden folk har til disposisjon er de to viktigste elementene av et kjønnsperspektiv for utforming av et bistandstiltak i tørre områder. Særlig i forhold til kvinner er det viktig å huske at de ofte har ansvar for å dyrke jorda, passe barna og lage maten i tillegg til veldig mange andre plikter. For å innlemme kvinner i et bistandstiltak er denne fleksibiliteten den viktigste, å ha mindre aktiviteter som man kan gjøre innimellom alt annet. Hvis man begynner med å se på hvilke inntektskilder kvinner allerede har, kan man så legge til rette for disse, og heller styrke dem enn å begrense dem. I forhold til den klimausikkerheten som er der til enhver tid; hvilke aktiviteter er det de har som kan hjelpe dem? Eriksen mener det er viktig å legge vekt på fleksible aktiviteter som kan tilpasses folks hverdag.

Representanten for Utviklingsfondet legger vekt på noe av det samme som Eriksen når det kommer til tilpasning til klimaendringer. Integret i metoden for et tiltak må det være å forberede folk på uvisshet gjennom å gi dem alternative inntektskilder. Da kommer det hun kaller livelihood-diversification inn. ”En må gi folk flere bein å stå på så de blir i stand til å ta egne valg”. Dette innebærer at folk kan starte inntektsgivende arbeid samtidig som de jobber med naturressurser, og slik blir de ikke avhengig av en ting. Hvis de bare har en avling som blir vasket bort av regnet, kan de unngå å miste alt de eier hvis de også har husdyr eller driver med noe håndarbeid. I det følgende vil vi gå nærmere inn på informantenes syn på hvilke faktorer som skaper sårbarhet.

5.2 Hvilke faktorer skaper sårbarhet?

Alle informantene er enige om at for at et tiltak eller et prosjekt skal lykkes må det tas hensyn til lokale aspekter. Det må tas hensyn til i hvilken grad befolkningen er sårbare og på hvilken måte de er sårbare. Lokale forhold, samfunnsstrukturer, tradisjoner og normer påvirker hvordan og hvilke tiltak som igangsettes. Som tidligere nevnt hevder informantene at å hjelpe kvinner ofte er å hjelpe hele familien. Det er også viktig å ta utgangspunkt i hva kvinners arbeidsoppgaver er og tilpasse prosjektene til disse arbeidsoppgavene. Andre aspekter å ta hensyn til er tilgang til jord og arbeidskraft og lokale klimavariasjoner. Som nevnt i avsnittet ”Interseksjonalitet” kan ikke kvinner sees på som en stor gruppe uten at det blir tatt hensyn til hvilke situasjoner de forskjellige kvinnene er i.

5.2.1 Sårbarhet

I rapporten ”Tilpasning til klimaendringer i bistandsarbeidet” står det at en må ta hensyn til fattiges sårbarhet i tiltak som blir igangsatt. Hvis en ikke gjør det kan det hende en reduserer mulighetene mennesker og lokalsamfunn har for tilpasning til klima. Prosjektene kan mislykkes om en ikke tar hensyn til det lokale klimaet, eller den lokale befolkningens strategier og muligheter for tilpasning (Ulsrud og Eriksen 2007: 1).

Det kan være forskjellige grunner til sårbarhet, for eksempel kan skadet natur eller det at utilgjengelige naturressurser være faktorer for sårbarhet. Det kan også være andre omstendigheter som følger av miljø eller sosiale forhold som har kommet på grunn av økonomi eller politikk. Samtidig må en huske på at det er flere faktorer som påvirker hvor sårbar en befolkning er, for eksempel ved tap av lokal kunnskap er en årsak til sårbarhet. Det er også mangel på utdanning, og mangel på informasjon og kunnskap om klima og tilpasningsmuligheter. Andre grunner er reduserte sosiale nettverk, muligheten for sysselsetting, trygge inntektsmuligheter, landkonflikter og dårlig styresett. Hiv og aids, helse og sanitære forhold er også årsaker til sårbarhet (Ulsrud og Eriksen 2007: 2).

Våre informanter deler til dels dette synet på sårbarhet, og vektlegger at det er flere grunner til sårbarhet enn klimavariasjoner. Representanten fra Utviklingsfondet påpeker at det er mange fundamentale underliggende faktorer som spiller inn i forhold til hvor sårbare folk er, blant annet dårlig politikk, mangel på helsetilbud og vaksiner, hiv og aids, mangel på transport til markedet for å selge jordbruksprodukter, mangel på tilgang til land og mangel på tilgang til å

kontrollere eget liv og være med i beslutningsprosesser. På grunn av slike sårbarhetsfaktorer vil været's endring påvirke allerede sårbare mennesker i enda større grad enn før, og det vil igjen gjøre dem enda mer sårbare ovenfor klimaendringer. Kirkens Nødhjelps representant peker på en annen viktig faktor i forhold til sårbarhet: konflikt. Det er konflikter mellom lokalsamfunn, og det er ofte etniske stammekonflikter. Konfliktene fører til blant annet til at kvinner må gå flere timer ekstra for å hente vann, selv om det er en annen vannkilde som ligger nærmere.

Familiens struktur kan også være en grunn til sårbarhet. Våre informanter er opptatt av hvilken rolle familiens betydning og struktur har i forhold til sårbarhet og kvinnerettede prosjekter i en klimakontekst. Noen av våre informanter viser til Tigray i Etiopia hvor det er mange hushold som ledes av kvinner fordi krigen mot Eritrea har gjort at mange menn har mistet livet. Skilsmisse er heller ikke uvanlig i Tigray, noe som har ført til at mange familier består av enslige kvinner med barn (Desta mfl 2006). I andre områder med færre konflikter vil situasjonen være helt annerledes. Mali fremholdes som et sted hvor familiene er store og hvor det er mange som kan hjelpe til. Dette viser hvordan situasjonen i et land og familiestrukturen er viktig å ta i betraktning i utformingen av et bistandsprosjekt. Familiens struktur er også med på å påvirke hvor sårbar en er.

Utviklingsfondets representanter og representanten fra Kirkens Nødhjelp mener at kvinner ofte er i en situasjon hvor de er mer sårbare enn menn. Kvinner er ofte fattigere enn menn, og politisk og økonomisk undertrykkelse er noen av grunnene til at de står svakere i samfunnet enn menn. I og med at kvinner stort sett er mest marginalisert og er de fattigste innenfor de fattige, blir de hardt rammet fordi klimavariasjoner fører til at fattigdom øker. I Tigray blir for eksempel kvinner mer sårbare fordi de har færre muligheter til sysselsetting utenfor landbruket påpeker Utviklingsfondets representant. Noen av grunnene til det er at kvinner har mindre utdanning og tradisjonelle kjønnsrollemønstre som påvirker kvinner på landsbygda. De nevnte informantene er samstemte i at sårbarheten gjør kvinner mer påvirket av klimavariasjoner og at konsekvenser av klima øker sårbarheten.

5.2.2 Forhold mellom stat og lokalsamfunn, og mellom forskjellige lokalsamfunn

Samfunn er veldig forskjellige i Afrika, og mange samfunn er veldig moderne selv om de er fattige, påpeker Aasen. Noen samfunn er mindre modernisert, og mer tradisjonelle enn andre. Det er stor variasjon, det gjelder for eksempel mellom Etiopia og Nord-Tanzania. Aasen setter

det på spissen ved at Etiopia har barnebruder mens i Nord-Tanzania har ungdom mobiltelefon og er på internett.

Aasen viser til at i Etiopia fra statlig hold er ganske radikal i kvinnelovgivningen, ved at kvinner og menn er likestilt for loven. Staten som er radikal, derimot er lokalsamfunnene konservative. Aasen sier at landet er veldig tilbakeliggende og har tradisjon for barnebruder og veldig tidlige svangerskap som ødelegger jentene. Det har gått veldig sakte, og de ligger langt etter andre Afrikanske land, sier Aasen og fortsetter, det er et veldig fattig land hvor det ikke har skjedd noe utvikling lokalt.

Lokalsamfunn varierer veldig fra sted til sted når det gjelder normer og tradisjoner. For eksempel sier representanten for TKG at lokalbefolkningen på landsbygden i Mali samarbeider mye mer enn lokalbefolkningen på landsbygda i Etiopia. I Mali samler de alt de har dyrket kollektivt i landsbyen. Selv om stedet avlingene samles ligger langt fra sentrum, vet lokalbefolkningen at det ikke blir stjålet. Da forskere fra Etiopia var på besøk i Mali var de sjokkert over at det virket. De sa at i Etiopia hadde det garantert kommet noen fra en annen landsby og stjålet det. I Mali vil aldri det skje. Det er flere faktorer som spiller inn i dette. Det er kultur, hvordan land er eid, økonomi og hvilke ressurser en har. I Mali vil noen som stjeler bli utvist av samfunnet gjennom tradisjonelle seremonier. Dette er et eksempel på hvordan lokal kunnskap er essensielt for utvikling av tiltak. Det å ha kunnskap om at avlingen ikke blir stjålet er en måte å unngå sårbarhet med hensyn til det man dyrker.

5.2.3 Kvinner, arbeidsoppgaver og økonomisk aktivitet

På spørsmål fra oss om hva kvinners arbeidsoppgaver er, påpeker alle informantene at kvinners arbeidsoppgaver varierer fra sted til sted. Representantene for Utviklingsfondet hevder at en sjelden kan generalisere fordi det varierer fra befolkningsgruppe til befolkningsgruppe, men at det ofte er en skjev byrdefordeling i mange land. Det er ofte tydelig hva som er kvinnearbeid og hva som er mannsarbeid i samfunnet. Våre informanter hevder at kvinner gjør det tyngste arbeidet i mange samfunn, både i jordbrukssamfunn og i nomadesamfunn. Kvinner har tyngre arbeid enn menn i Tigray og spesielt blant nomadene i Afar. Mens menn ofte har en tendens til å være involvert i økonomiske transaksjoner og politiske prosesser, er kvinner kanskje mer marginalisert når det gjelder å ta del i å fatte beslutninger og økonomisk arbeid.

Flere av representantene fra både TKG, CARE, Utviklingsfondet, i tillegg til forsker Siri Eriksen påpeker at kvinnene generelt jobber mye i jordbruket i Afrika. Jordbruket er ofte kvinners ansvar, og det er et stort ansvar med mye og tungt arbeid. De har også ofte ansvar for småfe som for eksempel geiter eller sauer. Det er ofte kvinners oppgave å skaffe vann og brensel. De lager mat, passer barn og har gjerne en liten ekstern inntektskilde ved siden av. Eriksen hevder at mannen generelt har ansvar for pengeinntekter, og for de større utgiftene som for eksempel skolepenger for barna. Kvinnene har ansvar for at det står mat på bordet og må gjøre alt for at maten står der. Kvinnene har, slik hun ser det, et daglig ansvar, mens mennene har økonomisk ansvar som ikke går fra dag til dag.

I Mali selger kvinner vanligvis det de selv dyrker, men hvordan pengene brukes er litt forskjellig i følge representanten for TKG. Videre sier hun at kvinner ofte bestemmer selv hva de vil bruke penger på og vanligvis bruker de pengene på en praktisk måte. For eksempel bruker de pengene på medisin eller mat, ofte bruker de pengene så de investerer i familien sin. Det er likevel mannen som bestemmer over pengene. Et problem er at kvinner ofte ikke kommer seg til markedet med produktene sine enten fordi det er for langt unna, eller fordi det er vanskelig å komme seg dit. De selger da ofte produktene sine langs veien. Eriksen hevder at kvinner ofte driver med uformell handel som for eksempel ved at de har små kiosker langs veien, eller ved at de produserer trekull eller murstein de selger langs veien.

Tradisjonelt har hawawir-kvinner hatt en rolle i økonomien, mens i ny økonomisk tradisjon har de blitt utelatt. Kvinner Larsen har vært i kontakt med visir at de er opptatt av å ha en viss mulighet til økonomisk selvstendighet. Blant annet har de et ønske om en viss kontroll over noe produksjon og produksjonsmidler. De vil for eksempel bestemme hva de skal kunne dyrke. Det er ofte mat til seg og barna, og noe de kan selge. Sudan er et muslimsk land, og de penger kvinner selv tjener har de selv kontroll over. Innenfor slike samfunn er det viktig å vite at en har tilgang på noe man kan selge.

Flere av informantene, representanten fra TKG og Utviklingsfondets representanter har påpekt at det ikke er kulturelt akseptabelt for kvinner å pløye åkeren med okser i Tigray. Representanten fra CARE fortalte at i Niger derimot, har noen kvinner skaffet seg okser som trekkdyr, selv om det tradisjonelt har vært mannens oppgave å pløye med okser. Dette viser hvordan kulturer kan endre seg over tid, hvor resultat har blitt at det er mulig for kvinner å pløye åkeren. Det er altså store forskjeller mellom land og kulturer av hva som oppleves som

akseptable kvinneaktiviteter. Det må tas i betraktning når en skal i verksette tiltak rettet mot kvinner.

5.2.4 Migrasjon og sårbarhet

Flere av informantene fra Utviklingsfondet, samt forskerne Eriksen og Aasen nevner migrasjon til byene som en mulighet befolkningen har for å skaffe seg arbeid og penger. Mennene migrerer til byene og kvinnene blir igjen og dyrker jorden. Kvinnene er ofte bundet til hjemmet, med ansvar for jordbruk og barn. Et resultat kan være at produktiviteten går ned i jordbruket, siden de mangler mannens arbeidskraft og i tillegg har mange andre oppgaver å ta seg av, noe som øker kvinners sårbarhet. Forskning Eriksen har gjort, viser at både kvinner og menn har høy geografisk mobilitet, men det har vært en tendens til at menn er mer mobile enn kvinner fordi menn ofte ikke har det samme ansvaret knyttet til for eksempel barn. Derfor drar mennene ofte ut noen ganger i året. I noen tilfeller sender mannen penger hjem, mens i andre tilfeller har mannen fått dårlig betalt arbeid eller velger ikke å sende penger hjem. I følge Aasen er migrasjon vanlig i Afrika, spesielt Vest-Afrika. Mennene tar seg nye koner i byen, og kvinnene tar imot de forbireisende mennene og får barn med dem, uttrykker Aasen. Aasen poengterer at "hele familiesystemet rakner, det er ganske store omfattende endringer og det er ikke liv laga for ungdommen". Dette viser, som vi tidligere har vært inne på, hvordan bistandsaktører må ta høyde for at folk allerede er sårbare i forhold til familiesituasjon.

5.2.5 Kvinners eiendomsrett og tilgang til jord

Utviklingsfondets representanter fremhever at det er ekstrem forskjell på sårbarhet hos folk som har tilgang til jord og folk som ikke har det. Det er forskjellige grupper av befolkningen som har tilgang til jord. Det blir forskjell mellom folk som arver jord og folk som ikke arver fordi de ikke kan dele opp jordlappen i mindre biter. I Tigray er situasjonen at hver enkelt eier små områder med jord. Ungdom er en gruppe som ofte er ekstra sårbare fordi mange av dem ikke har jord. De får ikke arbeid siden det er mangel på jobber, og det er stor migrasjon til byer. Eierskap og tilgang til land er et underliggende problem i deler av Etiopia, som for eksempel Tigray. Etiopia har ikke privat eiendomsrett, og det kan føre til at det investeres lite i jordbruket. Etter loven kan kvinner i Tigray arve jord av ektemannen. Likevel er enkers tilgang til land i praksis mindre og ofte er de nødt til å gifte seg på nytt eller finne arbeid i byene. Mange kvinner i Tigray har skaffet seg nye inntektkilder og er mindre avhengige av jordbruk og klima nå enn tidligere.

I hushold i Tigray som styres av kvinner som er enker, ugifte eller har en mann som er arbeidsmigrant, har ofte kvinnene problemer i forhold til jord. De eier ikke jord, eller om de gjør det er det ikke nok jord til å produsere mat til familien. Kvinner må også ofte leie ut hele eller deler av jorden sin fordi de ikke har nok arbeidskraft. I områdene TKGs representant har vært i Mali, har det ikke vært nødvendig for familien å leie ut jorden. Men hun ser ikke bort fra at det er en mulighet for at de oftere må det i de nordlige områdene i Mali, der det er flest pastoralister. Der er mennene vanligvis borte og gjeter dyrene, og kvinnene er igjen alene med ansvar for jorden. Kvinner i Niger og Mali har eiendomsrett i større eller mindre grad. Kvinner der har også arverett, selv om den tradisjonelt ikke blir brukt i følge representanten fra CARE. Dette viser altså at en blir ekstra sårbar uten tilgang til jord. Tilgang til jord kan være problematisk. Det kommer også frem at selv om kvinner har tilgang til jord kan de ikke alltid utnytte den fullt ut fordi de ikke har ressurser til å dyrke den selv.

5.2.6 Matvaresikkerhet

Representanten fra Utviklingsfondet påpeker at det som ofte er forskjellen fra Asia og Latin-Amerika til Afrika, er at fattigdommen i Afrika er så fundamental. Der er det et spørsmål om liv og død i mange samfunn fordi fattigdommen er så stor. Hun viser for eksempel til Tigray hvor det er kronisk matvareunderskudd. Enkelte måneder i året har ikke befolkningen nok mat selv. Utviklingsfondets landansvarlige i Etiopia viser til at det i normale år er nok regn i Tigray slik at avlinger kan brødfø befolkningen, men befolkningsvekst de siste ti årene har ført til at de fleste bøndene trenger matvarehjelp eller subsidier i ca fire måneder i året. Her ser vi at både Afrika fundamentale fattigdom og befolkningsvekst med andre ord fører til økt sårbarhet

I følge representanten fra CARE har halvparten av husstandene i Niger matmangel, eller noen måneder i året med lite mat. Aasen bekrefter dette, og peker på at klimavariasjoner øker sårbarheten, og sårbarhet øker igjen ved at en må selge det en produserer. Kvinner går ofte fra hånd til munn, og har en sulteperiode i løpet av året fordi de har veldig lite penger og veldig lite mat.

Strategier for å overleve tørke kan være at befolkningen høster lokale frukter, jakter på småvilt, produserer håndverk, fletter tau av bark eller utnytter naturressurser på andre måter, som for eksempel honning. Bøndene vanner grønnsaker for hånd og det er ganske vanlig å produsere trekull som selges i byer. Slår avlingen feil er det vanlig å selge husdyr. En annen

mulighet er å få en liten inntekt gjennom midlertidige jobber. Det er viktig med sosiale nettverk ved at en låner eller gir mat til venner og slektninger (Ulsrud og Eriksen 2007: 5).

Alle organisasjonene er opptatt av å redusere sårbarhet. Et spørsmål en kan stille er hvor vidt det er mulig å ha oversikt over alle faktorene. I tillegg kan det være vanskelig å skulle skille ut hvilke faktorer som faktisk er de avgjørende for hvorfor mennesker er sårbare. Det kommer også frem som en felles enighet at kvinner ofte er mer sårbare enn menn, men kan kvinner ses på som en homogen gruppe? Er dette en avsluttet diskusjon, eller er den fortsatt aktuell? Det neste kapittelet viser hvordan organisasjonene integrerer hensynet til den lokale konteksten i et hvert bistandsprosjekt.

5.3 Hvordan lykkes prosjekter basert på lokal tilpasning?

Samarbeid med lokale organisasjoner er noe alle informantene legger vekt på når det kommer til utvikling og igangsetting av bistandsprosjekter. Likeså er involvering av lokalbefolkningen noe samtlige trekker frem som essensielt for et vellykket prosjekt eller tiltak. Men hvordan forklarer de enkelte prinsippene for samhandling? Og hva slags fremgangsmåte involverer lokalbefolkningen på best måte? I dette kapitlet skal vi se på synspunkter på den praktiske tilnærmingen til et prosjekt. Hvordan forholder organisasjonene seg til spørsmål om hvordan gode ideer kan settes ut i livet uten å trosse lokale forhold, og hvordan samarbeider man best med lokalbefolkningen?

5.3.1 Den vanskelige overgangen fra teori til praksis

”Generelt er det langt mellom teori og praksis”. Dette sier en stedlig representant for Utviklingsfondet i Etiopia. Han påpeker at selv om mange organisasjoner retorisk hevder at de planlegger på en deltakende måte, blir prosjektforslag i praksis utarbeidet på kontorpulten med korte tidsfrister. Videre legger han vekt på at mangelfull deltakelse fra målgruppa i prosjektutformingen kan bidra til feil fokus, og i klimasammenheng til ”feiltilpasninger”. Samtidig viser han til at det er viktig å huske at målgruppa er sammensatt av folk med ulike interesser og behov, og at lokale prioriteringer må kvalitetssikres for å se om de kan bli bedre med innspill utenfra.

Representanten for Utviklingsfondet, som er ansvarlig for landkontoret i Addis Abeba,

fastholder at det ofte er det helt enkle som er flaskehalsen i utformingen av de gode prosjektene. I møte med slike problemer er det ikke de rigide og kompliserte metodene som er løsningen, men kritisk tenkning og et reelt partnerskap mellom lokale og internasjonale organisasjoner. Diskusjon og refleksjon over tidligere erfaringer er i hans øyne det essensielle for utformingen av et vellykket prosjekt.

Kirkens Nødhjelps representant forteller at det å jobbe med sterke lokale partnere er en kjernestrategi. Det er en todelt tankegang fordi det for det første ofte er lokale og nasjonale organisasjoner og aktører som kjenner forholdene best da de har best forankring i lokalsamfunnene og dermed best forutsetning for å gjøre en god jobb. ”For det andre”, sier representanten, ”er det et poeng i seg selv at de som gjør jobben er de som lærer av erfaringene også. Kirkens Nødhjelp har et budsjett på mange hundre millioner kroner, så hvis disse pengene brukes av dem, er det kun deres kompetanse som blir styrket”. Å bygge lokal kompetanse er med andre ord viktig. Utfordringen ser ut til være at den lokale kompetansen ikke alltid deltar i prosjektutformingen, noe Kirken Nødhjelps representant selv erkjenner.

På en stor miljø- og klimakonferanse på Stortinget i mars diskuterte representanter fra ulike NGOer og parlamentarikere, hovedsakelig fra Europa, hvordan man kan integrere klimatilpasning i bistandstiltak og fremme det i politikken i hjemlandet. Her var utviklingsfondet en av innleiderne. Utviklingsfondets ståsted her er at en langsiktig tilnærming til lokale utfordringer ikke er en motsetning til hurtige og akutte følger av klimaendringer. Representanten fremholder at tilpasning ofte blir sett på som en teknisk prosess hvor myndighetene bør ha kontrollen fordi det er de som vet mest om situasjonen. Tvert imot, mener hun, er det befolkningen selv som bør reflektere over hva som bør gjøres. Diskusjoner på politisk nivå er altså ikke tilstrekkelig, særlig hvis det ikke involverer de berørte parter. Men hva mener da organisasjonene er suksesskriteriene for et vellykket prosjekt?

5.3.2 Å anerkjenne lokal kunnskap og kompetanse

Utviklingsfondets representant mener at om bøndene selv kommer sammen og gjør målinger og eksperimenterer med nye løsninger i jordbruket vil de i større grad kunne endre seg i tråd med det de selv ser er nødvendig. Slik skapes en sosial prosess hvor den lokale forståelsen blir viktigere enn en teknisk løsning utarbeidet på tegnebrettet. Dette krever også stor samhandling mellom organisasjoner, institusjoner og politikere, slik at de lokale behovene får gehør.

Samarbeidet med lokale forskningsinstitutter har vært sentralt for TKG i et prosjekt i Mali som kalles Økofarm. ”Men”, sier representanten, ”TKG ville ikke at forskerne bare skulle fortelle bøndene hva de skulle gjøre og hvilke teknikker de skulle bruke”. Forskningsinstituttet har sett på hva som ikke virker og spurt bøndene hva de tror er grunnen til det. ”Bøndene kan mye mer enn hva folk tror, de gjør det jo til vanlig og kjenner det lokale klimaet og jorden som skal dyrkes”, sier representanten, og forklarer videre hvordan bøndene og forskerne sammen utviklet teknikker, og så har bøndene selv valgt hvilke teknikker de vil ta i bruk på sin gård. TKG har valgt denne fremgangsmåten fremfor å sende eksperter fra myndighetene som introduserer hvordan ting skal gjøres. Da unngår man fellene som er lette å gå i når man utarbeider en teknikk der det er annerledes klima og jord. Både TKG og Utviklingsfondet er derfor opptatt av å ta lokal jordbrukskompetanse på alvor og innlemme den i prosjektene.

Det å sørge for at det er lokale aktører som får ressursene og gjør jobben, og dermed også får lærdommen, kompetansen og kapasiteten gjør at Kirkens Nødhjelp mener at de er med på å bygge sivilt samfunn. ”Det er litt av Kirkens Nødhjelps identitet, så det er ganske viktig for oss”. Kirkens Nødhjelps representant viser til et treplantningsprosjekt i Tigray, Etiopia, og bruker som eksempel: ”Når en skal lage kontrollerings- og monitoreringssystemer for treplantningsprosjekter, må en gjøre det sammen med lokalbefolkningen”. Motivering av lokalbefolkningen er helt avgjørende for å få gjort noe med avskogingssituasjoner, slik at de får lyst til å ta grep om situasjonen på egenhånd. Den vanligste fellen man går i er at man ikke ser viktigheten av å sikre. Det går ikke an å kun telle hvor mange trær man har plantet, man må også tilføre midler som gjør det mulig for lokalbefolkningen å verne om sine egne skogressurser og ha et bærekraftig uttak. ”Man må ta på alvor hvor utrolig komplekst det er når man begynner å planlegge prosjekter. Man må overvåke situasjonen og gjøre noe med de andre strukturelle årsakene til at trærne forsvinner i området”. Dette viser at bistandsaktører må ta mange forbehold i utarbeidelse av tiltak, spesielt med hensyn til lokale tilpasningsprosjekter.

5.3.3 Deltakende planlegging

Representanten for Utviklingsfondet forteller hvordan organisasjonen har deltakelse som grunnfundament for hvordan de planlegger prosjekter. I Tigray, Etiopia er et stort vannprosjekt igangsatt i samarbeid med REST. Dette benytter seg av et rammeverk kalt

Watershed Approach som inneholder mange metodiske elementer ifølge representanten. Landområdene deles inn i seksjoner ut fra elveleier, nedslagsfelt for vann eller hvor folk henter vannet sitt fra, og slik får man oversikt over ressurser og behov ut fra det. ”På bakgrunn av dette planlegges det med befolkningen, en har masse møter med befolkningen”, sier representanten, og fortsetter: ”Det er befolkningen selv som kommer opp med hvilke tiltak som må til”. Representanten forklarer hvordan deltakelse i planleggingen gjør at bøndene selv får en mye sterkere rolle i forhold til å kunne registrere endringsprosesser, og registrere endringer i lokale indikatorer for vær og temperatur. Utviklingsfondet skal for eksempel ikke selv fortelle bøndene hvorfor temperaturen og nedbøren endres så mye fra år til år, meningen er at bøndene selv skal forstå det og komme med forslag til hva de kan gjøre for å møte de endringene de ser. Igjen ser vi altså hvordan organisasjonene vektlegger betydningen av samarbeid med lokalbefolkningen, selv om de samtidig fremhever gapet mellom teori og praksis når det gjelder utforming av prosjekter.

5.3.4 Følelse av eierskap til prosjektet

Representanten fra Tørrlandskoordineringsgruppen (TKG) forteller om de utilsiktede positive ringvirkningene av Økofarm-prosjektet i Mali. Prosjektet har ført til en ny solidaritet mellom bøndene, og gjort at de organiserer seg og går inn i samarbeid med hverandre. ”De ser potensialet i å hjelpe hverandre hvis de har problemer, og lærer hverandre opp i teknikkene de har lært”. Hun forteller om hvordan folk kom fra andre landsbyer for å få opplæring i teknikkene, siden det gikk rykter om at de andre tjente mer, hadde bedre matsikkerhet og mulighet til å sende barna på skolen.

Representanten fra CARE forteller om hvordan de i arbeidet med spare- og lånegrupper i begynnelsen hadde prosjektansatte som jobbet i landsbyene direkte med kvinner. Etter hvert gikk de over til å la befolkningen selv utnevne landsbyveiledere. Disse får opplæring av prosjektansatte og har så opplæring med gruppene i landsbyen sin. CARE står så for oppfølging av disse landsbyveilederne. Hvis det er interesse av å for eksempel lære å skrive og lese i gruppa, får veilederen opplæring i dette og lærer det så videre til medlemmene i gruppa. Etter et års tid med opplæring og oppfølging, er gruppene selvhjulpne i forhold til organisasjon og samarbeid, sparing og investering. Gruppene går også inn i samarbeid med hverandre, ”det skapes en struktur som nærmest lever sitt eget liv” i følge representanten. Og friheten til at eksempelvis en slik struktur dannes, presenteres som selve tanken bak spare- og lånegruppene. Når medlemmene i gruppene lærer redskapet; alt som trengs for å drifte en

spare- og lånegruppe, er det helt opp til dem selv å utvikle strategier for hvordan de skal anvende midlene de har tilgjengelige. Hun legger stor vekt på at CARE kun går inn med opplæring, og så kommer medlemmene selv med midler som de investerer, sparer og låner av. ”Det er ikke CARE, det er kvinnene” sier representanten. Og nettopp dette at det er deres egne oppsparte midler fører til at eierskapet til systemet blir veldig sterkt. CAREs erfaringer er altså at målgruppen for prosjektet må føle et sterkt eierskap dersom det skal kunne utvikles og lykkes.

Aasen bekrefter at CAREs spare- og lånegrupper har fungert bra. Hun viser blant annet til at med sparing gjennom spare- og lånegrupper sikrer kvinner seg økonomisk så de ikke trenger å selge avlingen når prisen er på det laveste. Ved at kvinnene har oppsparte midler trenger de ikke selge rett etter innhøsting, og de kan få mer penger av sine produkter om de venter med å selge. Her kommer også klima inn, sier Aasen og peker på hvordan økt sårbarhet gjør at kvinnene må selge det de produserer. Videre sier Aasen at kvinner ofte lever fra hånd til munn, og har en sulteperiode i løpet av året pga lite penger og dermed liten tilgang til mat. På den måten mener Aasen at spare- og lånegruppene gir en buffer så en kan få bedre ernæring og høyere pris på produktene. Kritikken derimot mot spare og lånegrupper har vært at noen kan gjøre seg avhengig av spare- og lånegrupper som fungerer godt, og på den måten frigjør de seg ikke fra hjelp utenfra som er målet for bistand. Til dette kan det argumenteres med at gruppene er driftet på egne midler og er således er selvhjulpne.

5.3.5 Fleksibilitet og småskala

”Man klarer aldri å forutse hvilke konsekvenser eller muligheter som ligger i et prosjekt”. Ordene kommer fra forsker Kjersti Larsen som illustrerer sine meninger gjennom en beretning om et prosjekt hun observerte over flere år blant Hawawir-befolkningen i en landsby nord i Sudan. Dette var et jordbruksprosjekt for å skape dyrkbar mark der det før kun hadde vært sand. Hawawirene hadde selv ikke dyrket mark før, de var pastoralister og levde av dyrehold. For å få inkludert kvinnene i utviklingen av landsbyen, ble det brukt mye tid fra prosjektmedarbeidernes side til å få familiene og samfunnet for øvrig til å akseptere kontakten mellom kvinnene og prosjektet. Det ble opprettet et eget senter hvor kvinnene kom sammen og hadde inntektsbringende aktiviteter. Etter hvert kom det fram at kvinnene var interessert i å dyrke jord sammen, og fremsatte et ønske om å kunne kjøpe jord selv. Etter behandling i eldrerådet kom de til enighet om at enker og kvinner med fraværende ektemenn kunne få tilgang på jord i eget navn. ”Det var interessant å se”, sier Larsen, ”at de kom så lett til

enighet om dette, og at verken eldrerådet eller andre parter var helt fremmede for ideen”.

Larsen ser dette som en klok fremgangsmåte i et samfunn hvor kvinnene ikke har mulighet til å ta avgjørelser på egen hånd. I dette tilfellet var det altså ingen kvinnekomponent i prosjektplanleggingen i utgangspunktet, men en lydhør og oppmerksom prosjektmedarbeider som oppdaget hva som skulle til for å involvere den delen av befolkningen som ikke naturlig ble berørt av jordbrukstiltaket. Med andre ord kan en si at dette ble et vellykket prosjekt på grunn av at det ble lyttet til befolkningens behov på en slik måte at bistandsmidlene ble benyttet til tiltak som befolkningen selv kjempet for og følte eierskap til. ”Skritt for skritt”, sier Larsen, ”er måten å skape positiv endring.”

5.3.6 Å avdekke menn og kvinners ulike aktiviteter.

”Å fokusere på kvinner og faktisk gjøre noe for kvinner er to forskjellige ting”, sier representanten for TKG. Med dette mener hun at for å få noe ut av et prosjekt rettet mot kvinner, må de selv være involvert i prosjektet fra starten av. Og for at kvinnene skal kunne fortelle om sine behov og hvordan prosjektet best kan adressere disse, må det arrangeres gruppediskusjoner med bare kvinner. ”I alle land er det slik at hvis menn er til stede sier kvinnene ingenting eller bare litt, kvinnene sier mye mer hvis de er alene”. Hun mener at det oftest er menn som viser interesse for et prosjekt, det er de som kommer på opplæringsmøter. Kvinner ser ikke behovet, er ikke interessert eller har andre ting å gjøre. Ut fra det slutter hun at man enten må tilpasse opplæringen til kvinners aktiviteter, eller ha en type opplæring til hvert kjønn. Å tilpasse opplæring til kvinner kan innebære å ha tiltak for å få mer ut av aktiviteter som kvinner allerede har ansvar for. Da vil det også komme bare kvinner til opplæringsmøtet. ”Først må en identifisere hva slags aktiviteter kvinner og menn gjør, det er ofte skilt fra gammelt av, og så kan en lage prosjekter som en er sikker på at adresserer både kvinners og menns behov”, avslutter TKGs representant.

Dette stemmer overens med et syn som vi tidligere har vært inne på hos Demetriades og Esplen (2008), som mener at en mainstreaming av kjønn i bistandsarbeid kan være problematisk. Problemet oppstår i og med at en fort kan miste av syne viktige lokale forskjeller mellom menn og kvinners aktiviteter og følgende det har for treffsikkerheten hos et bistandsprosjekt. Ut fra et slikt syn kan man spekulere i om en mainstreaming av kjønn i bistandsarbeid faktisk kan bidra til kvinners sårbarhet, isteden for å styrke deres tilpasningsevne.

5.3.7 Enkelhet – forenlig med endringer på makro-nivå?

Det finnes en tvetydighet i meningene til representanten fra CARE når hun forteller om spare- og lånegruppene som ble igangsatt i Niger etter tørkene på 1970-tallet. Gruppene har spredd seg til store deler av Afrika nå og får forskjellige utfall avhengig av lokal kontekst og behov. Hun trekker frem enkelheten i rammeverket som grunnlaget for at det store spennet av aktiviteter gruppene gjør er mulig. Samtidig påpeker hun at for å ”få i gang skikkelig utvikling” behøver gruppene tilgang på det internasjonale markedet. Men det hun har erfaring med, er nettopp følgene av den enkle fremgangsmåten og lave terskelen i forhold til at medlemmene av gruppene selv definerer hva som er deres mål og prioriteringer. Så hun fremholder at det er det lokale fellesskapet blant medlemmene som ligger i bunn og er den største effekten av disse gruppene. Og så oppstår det nye ideer, interesser, nye behov og ambisjoner over tid, og alt dette kommer fra medlemmene selv. Likevel er det altså en ambisjon hos CARE å jobbe mer strukturelt, ”å få til noe større, at det ikke bare fokuseres på levekår”, men representanten fremholder at det kun ville omhandle de gruppene og nettverk av grupper som selv har slike ambisjoner.

På spørsmål om det fins en håndbok for utarbeidelse av gruppene, bekreftes dette. Men faren ved denne håndboka, innvender hun, er at den blir for direktiv når det nettopp er fraværet av strenge føringer som er den viktigste siden ved grunnmodellen for spare- og lånegrupper. ”Om vi hadde kommet med en ferdig og veldig detaljert tilnærming eller pakke, er det ikke sikkert det hadde gått så bra”, sier hun og følger opp med en gjentakelse av at fellesskapet utvikler lokalt hvordan gruppene organiseres og driftes, ut fra sin helt egne kontekst. Ut fra denne representantens og de øvriges uttalelse kan man slutte at grunnkjernen i ”lokal tilpasning” er enkelhet, det vil si en ydmykhet overfor kompleksiteten i enhver lokale kontekst. Men hvordan kan denne ydmykheten kombineres med bevisste strategier om form og mål for et tiltak?

5.3.8 Ambisjonen om å sette i gang samme fleksible teknikk i ulike områder

I Økofarm-prosjektet er noen aktiviteter spesielt rettet kvinner. Kvinnene har ansvar for å fø opp geiter og sauer og selge dem. Tiltaket i forbindelse med denne aktiviteten er å hjelpe kvinnene å feite opp geitene slik at de får høyere pris for dem. Dyrking og høsting av peanøtter, samt produksjon av peanøttolje, er kvinnenenes ansvar i Mali. Tiltaket i forbindelse med denne aktiviteten er å anbefale andre metoder som TKG mener gir større avkastning enn tradisjonelle metoder. Dette har fungert utmerket i Mali, og dermed har TKG og

samarbeidspartnerne villet føre metoden videre.

Økofarm har dermed blitt igangsatt i tre forskjellige land med ulike lokale forutsetninger; Mali, Etiopia og Sudan. Det er forskjellige resultater og dermed forskjellige teknikker som er utarbeidet i de tre områdene. I følge TKG representant er det ”stor forskjell mellom landene, og noe som fungerer et sted trenger ikke å fungere et annet sted”. Igjen ser vi erkjennelsen av at det er ingen ”one size fits” all løsning – prosjektene må tilpasses konteksten. Kan man dermed si at det er naivt å ha en ambisjon om å igangsette den samme teknikken i Sudan eller Etiopia? I et område hvor det har vært mye konflikter mellom mennesker og grupperinger, vil grunnlaget for samarbeid være helt annerledes. Dette leder til noen spørsmål som vil tas opp i de avsluttende betraktningene: Blir en strategi fortsatt lokal når den utarbeides etter mal fra et annet sted? Vil man som utenforstående kunne komme til et nytt sted uten oppfatninger om middel og mål, når ambisjonen er å gjennomføre noe som ble en suksess et annet sted med helt andre forutsetninger?

Denne gjennomgangen av organisasjonenes refleksjoner rundt hvordan å tilpasse tiltak utarbeidet i Norge på et skrivebord til faktiske forhold i en landsby i Afrika, reiser noen videre spørsmål. Hvilke verdier og normer er bistand fra nord til sør tuftet på? Hvordan forholder de ulike organisasjonene seg til begreper som likestilling, menneskerettigheter og individets behov? Dette vil tas opp i neste kapittel, hvor vi vil se på menneskerettigheter og likestilling.

6. Behov og rettigheter – perspektiver på likestilling og FNs menneskerettigheter

I dette kapitlet vil vi ta for oss diskusjoner rundt likestilling og ulike kulturers forskjellige normer og verdier. Dette er interessant, særlig siden det i alle intervjuene med frivillige organisasjoner ble lagt betraktelig vekt på lokal tilpasning som en viktig del av bistanden. Dette er også noe som ser ut til å prege arbeidet til Norad, i alle fall i teorien. Som vist tidligere kom det frem både hos Norad og blant lokale organisasjoner at lokal tilpasning sto meget sentralt i arbeidet deres. Lokal tilpasning vektlegges både for å få gjennomslag for ønskede tiltak og aksept i det samfunnet tiltaket skulle bli gjennomført. I Aasens gjennomgang av Norads kvinne- og likestillingsrettet bistand i oktober 2006 kan man lese at det i for stor grad blir lagt vekt på å hjelpe kvinner nedenaifra, for å forbedre deres levekår, istedenfor å jobbe for kvinners rettigheter på et statlig plan ved å utfordre juridisk regelverk, nasjonal politikk og holdninger i samfunnet som diskriminerer kvinner. Riktignok jobber flere organisasjoner tosidig, både på mikro- og makronivå, men et budskap er at det bør jobbes mer med strategiske endringer på et høyere nivå.

Kompleksiteten mellom å hjelpe kvinner der de er, i form av forbedring av levekår, eller å arbeide med strukturelle endringer for å fremme menneskerettighetene og likestilling er noe vi vil drøfte i dette kapitlet. Det gjør vi fordi vi anser dette som en viktig diskusjon innenfor bistand. Ingen kulturer er statiske, men er det et godt nok argument for å si at menneskerettighetene og likestilling er universelle mål? Som del av diskusjonen vil vi komme innom ulike aspekter av FNs menneskerettigheter, samt se nærmere på likestilling og hvordan det kan forholde seg forskjellig i ulike kulturer. I tre av våre forskerintervjuer har vi tatt spesielt utgangspunkt i denne kompleksiteten. I de tilfeller organisasjonene selv har nevnt sitt forhold til likestilling og menneskerettigheter har det blitt behandlet i dette kapitlet, men det må presiseres at det ikke forekom direkte spørsmål til organisasjonene om dette.

6.1 Likestilling; et universelt mål?

I boken *Menn imellom* diskuterer Hege Skjeie og Mari Teigen likestilling. Likestillinglærens første bud har vært idealet om økonomisk uavhengighet, men likestilling handler om veldig mye mer. Blant annet er ideer om at likestilling innehar et frihetsprinsipp mye diskutert. Dette frihetsprinsippet går ut på rett til selvbestemmelse og frihet fra kjønnsgrunnet diskriminering, desavuering og krenkelser. Rettighetsperspektivet i likestilling ser Skjeie og Teigen på som frihet fra diskriminering og lik rett til deltagelse (Skjeie og Teigen 2003: 9-10, 13). Når det angår ordet frihet og hvordan det kan forstås kan en peke på at andre kulturer har ulike forståelser av ordet enn hva den vestlige verden forfekter. Hvilken betydning har frihet egentlig? Harriet Bjerrum Nielsen har et viktig poeng når hun påpeker at likestilling kan være kulturelle diskurser. Disse diskursene deles av mange mennesker, men likevel kan betydningen være helt ulik for den enkelte personen (Nielsen 2006: 162). Dette er interessant i et bistandsperspektiv nettopp fordi prosjekter går på tvers av kulturer. Teorier utviklet i et samfunn skal implementeres i praksis i et annet samfunn. Det fører ofte til at kartet stemmer dårlig med terrenget. Dette er noe vi kommer tilbake til senere i kapitlet.

Likestilling er et felles grunnlag i mye feministisk rettighetspolitikk. Politiske krav som stilles er ofte like og handler om personlig autonomi, selvstendig juridisk status, frihet fra seksuell vold, rett til arbeid, rett til utdanning, og rett til politisk innflytelse. Mye internasjonal feminisme går ut på konkretisering av økonomiske, sosiale, politiske og kulturelle rettigheter (Skjeie og Teigen 2003: 14). Likestilling er globalisert i dag, og er på den måten rammet inn av overnasjonale og internasjonale konvensjoner, regelsystemer og apparater for opprettholdelse (Skjeie og Teigen 2003: 22). Slike konvensjoner og regelsystemer kan for enkelte nasjoner oppfattes som en form for kulturell imperialisme, da deres tradisjonelle syn ikke nødvendigvis samsvarer med dagens konvensjoner nedfelt i FNs menneskerettighetene.

6.1.1 Kvinner som individer, ulike perspektiver på likestilling

Forskerne Berit Aasen og Anne Hellum peker på måten man presenterer likestilling på, og nevner at man ikke kan snakke om likestilling i vestlige termer, men bruke andre ord. Aasen viser til at likestilling er et universelt mål, men at man må koble det opp mot rettferdighet for at det skal bli forståelig. Likestilling er vanskelig, sier Aasen, derfor må man ha begreper som er omsettbare i lokale kontekster. Hun eksemplifiserer at likestilling kan kobles opp mot rettferdighet, og viser til at så og si alle samfunn har konsepter om hva som er rettferdig og

hva som er urettferdig. Aasen mener en må bygge videre på at samfunnet som helhet vil tjene på at også kvinner får bedre helse, tilgang til utdanning, større tilgang til økonomiske ressurser og delta mer økonomisk. Hun sier ”få av de veldig tradisjonelle samfunnene har en idé om hva en likestilt verden er, fordi det er absolutte underordningssituasjoner”. Derfor må man vise at det er samfunnsnyttig at kvinner får mer makt enn hva de i utgangspunktet har.

Hellum kobler hvordan man presenterer tiltak, viss mål er å forbedre kvinners situasjon, opp mot myndiggjøring. Hun forteller at når man presenterer det som at ”nå kan kvinner ivareta familiens interesser”, så er det et viktig ledd i myndiggjøring av kvinner. På spørsmålet om hva forholdet mellom likestilling og myndiggjøring er, svarer Hellum at ”i rettslig sammenheng betyr det at kvinner og menn reelt sett skal oppnå samme rettigheter, ikke bare formelt behandles likt”. Videre sier hun at en forutsetning for at kvinner får evne til å ta beslutning på selvstendig grunnlag, det er at kvinnen får informasjon om materielle muligheter og ikke diskrimineres. Hellum konkluderer med: ”For å komme i en slik posisjon er myndiggjøring et middel til likestilling”.

I følge forsker og antropolog Kjersti Larsen er det mange kvinner som har myndighet uten at det nødvendigvis synes utenfra, og uten at den type myndighet befinner seg innenfor vårt begrepsapparat. ”Man kan ikke tenke myndighet i de termene vi tenker. Man må tenke hva myndighet er i forhold til det samfunnet man er i. Hawawir-kvinnene hadde før tørken en viss myndighet i forhold til de små dyrene og noe i forhold til husholdet”. Larsen peker på at man må huske at det i et hushold bor flere generasjoner, hvor som regel yngre kvinner har mindre makt enn for eksempel bestemødrene. Det at man utenfra er med på å tillegge så mye makt er også med på å umyndiggjøre kvinner, mener Larsen. Tradisjonelt har hawawir-kvinnene hatt en myndighet gjennom blant annet at de har kunnet arve og eie dyr. Kvinner Larsen har vært i snakk med viser at de er opptatt av å ha en viss mulighet til økonomisk selvstendighet. Kvinnene ønsker kontroll over noe produksjon og produksjonsmidler, eller bestemme for eksempel hva de skal kunne dyrke, da gjerne mat til seg og barna og noe de kan selge. Larsen sier: ”Dette [Sudan] er et muslimsk land, og de penger kvinner selv tjener har de selv kontroll over”. Innenfor slike samfunn er det viktig å vite at man har tilgang på noe man kan selge. ”Myndiggjøring går på at kvinner har tilgang på produksjon og ressurser, og medbestemmelse over hvordan ressursene skal brukes”, sier Larsen.

Larsen peker på mye av det samme som både Aasen og Hellum når det gjelder forskjellige

forståelser av ord, og at det er måten man legger det frem på som er viktig. Selv om de har felles forståelse av at begreper må gjøres forståelig innen lokale kontekster, har de forskjellige tilnærminger og syn på likestilling som et universelt mål. Slik vi oppfatter det, ligger forskjellen i fremgangsmåten deres. Mens Hellum og Aasen mener det bør jobbes aktivt med å implementere likestilling inn i et prosjekt, mener Larsen at kvinner selv må komme frem til de prinsipper og rettigheter som er viktig for dem. Sistnevnte viser til at vi med vårt syn på likestilling ikke kan kreve eller mene at kvinner andre steder bør ha vårt mål for øyet. Likestilling kan opptre i forskjellige former, det er ingen som besitter fasiten for hva som er best for andre grupper av kvinner. Kvinner er ikke en kategori med en vei til frigjøring. Blant annet sier Larsen at man ikke kan se på likhet slik vi definerer likhet ved at alle skal kunne gjøre det samme, det tror hun ikke er mulig på nåværende tidspunkt. Hun viser til at blant hawawirene er de opptatt av at mann og kvinne nettopp er forskjellige og at de har ulike roller, men at det ikke nødvendigvis betyr at noen er mindre verdt.

Larsens argument om at kvinner selv må komme frem til prinsipper og rettigheter, kan kobles opp mot hvordan Skjeie og Teigen ser på kjønnsrettferdighet og retten til å snakke selv. Skjeie og Teigen hevder at: "Kjønnsrettferdighet er spørsmål om både anerkjennelse og fordeling. I kravet om anerkjennelse som likeverdige samfunnsdeltakere handler likestilling, individuelt og kollektivt, om retten til å snakke selv – i stedet for å bli snakket til (Skjeie og Teigen 2003: 30)".

Som nevnt tidligere peker Larsen på at man har en del skilte kvinner og enker som har fått mulighet til en høyere posisjon blant hawawirene. På den måten er de nærmere likestilling etter den betydning begrepet ofte har i den vestlige verden. Samtidig peker Larsen på at for gifte kvinner vil det aldri være aktuelt at menn for eksempel er hjemme med barna, mens kvinnene er ute på marken. "Sånne type ting er ikke aktuelt" sier og fortsetter "gifte kvinner ser det foreløpig verken mulig, ønskelig eller Guds vilje at de skal bli likestilte slik vi gjerne tenker likestilling i den vestlige verden. Som eksempel på at det skjer forandringer peker Larsen på at hawawir-kvinnene selv fremsatte et ønske om at jordstykker skulle stå i deres navn hos eldrerådet blant hawawirene. Og i samarbeid med eldrerådet kom de frem til at enker og kvinner der ektemenn ikke er tilstede, kunne få tilgang på jord i eget navn, mens gifte kvinner måtte dele. Dette førte også til at kvinnene kunne selge mat og tjene egne penger, noe som er med på å gi kvinner en helt annen posisjon. Selv om Larsen peker på at det per i dag ikke er ønskelig blant hawawir-kvinnene å bli likestilte etter de såkalte vestlige

verdiene, er det tydelige at det foregår en forandring hos mange kvinner som nettopp ønsker større ansvar og kontroll. Dette peker seg tydelig ut ved at kvinnene fremmer ønsker om jordstykker skal stå i deres navn, og ikke i en manns navn.

Dette underbygges av Trinh T. Minh-ha referert i Gressgård, Jegerstedt og Rosland med hensyn til kvinnens rolle i den såkalte tredje verden. Hun påpeker i *Woman, Native, Other* fra 1989 at kvinner i den tredje verden har fått en dobbelt funksjon. Det går ut på at disse kvinnene både representerer den eksotiske "andre" og feminismens nye misjon, altså at hun må hjelpes inn i en vestlig feminisme. Dette er også med på å opprettholde et skille mellom "oss" og "dem" (Gressgård, Jegerstedt og Rosland 2008: 195). I tillegg nevner Gressgård (mfl) at også Gayatri Spivak mener at vestlige feminister må slutte å snakke på "den andres" vegne, og heller prøve å lære seg å lære av andre kvinner. Spivak har også omformulert den vestlige teorien så den kan ha global relevans. Videre nevner Gressgård (mfl) Chandra Talpade Mohanty som har sett på vestlige feministiske forskeres konstruksjon av kvinnen fra den tredje verden. Denne konstruksjonen går ut på at forskerne ser på kvinnene som et enkeltstående ensrettet subjekt (Gressgård, Jegerstedt og Rosland 2008: 195-196). Eksempelet til Larsen er et godt eksempel på et prosjekt hvor man har latt kvinnene selv komme frem til hva de ønsker å kreve og ikke kreve. På den måten blir en bistandsaktør i stand til å se hva som er viktigst for dem nettopp nå. Kanskje det vil vise seg å være noe helt annet enn hva en selv ville tro.

6.1.2 Organisasjonene og likestilling

De frivillige organisasjonene vi har vært i kontakt med jobber aktivt med tiltak som har som mål å heve kvinners økonomiske livsgrunnlag, men de har ulike strategier. Representanten fra CARE sier at "CARE Norge jobber med kvinnerettett bistand som tar utgangspunktet generelt i at det er kvinner som blir diskriminert og undertrykt, at vi [CARE] må jobbe kvinnerettett for å få likestilling". Som respons på om dette er en bred påstand svarer CAREs representant at det er klart, men når man har et globalt perspektiv er det sånn. Representanten utdyper svaret og forteller at det selvfølgelig er visse kvinner i Niger bedre stilt enn visse menn i Niger. Dette kan tolkes dit hen at likestilling betraktes ut i fra vestlige verdier om likestilling, fordi man tar utgangspunkt i våre erfaringer og perspektiver i forhold til målet om likestilling. Avslutningsvis blir det sagt at CARE har gjort mange analyser av hva som legges i likestilling, og hva kvinner i de spesifikke områdene mener om likestilling og empowerment. Således kan man vise til at oppbygging av kvinnesentre og fora hvor kvinner kan snakke fritt

med hverandre er med på å bygge opp om likestillingstanken og at det gir kvinner nye muligheter.

Utviklingsfondets landansvarlige i Etiopia viser til at hovedingrediensen for et vellykket bistandstiltak er når man hjelper fattige kvinner til å tilpasse seg og gir dem muligheter for økt beslutningsmakt og deltakelse, samt diversifisering av levebrød og inntekter. Representanten sier videre at ”bistanden må støtte opp om kvinneorganisasjoner som kjemper for likestilling og et større fokus på kvinner generelt og enkefamilier spesielt”.

6.2 Menneskerettighetene; et vestlig dokument?

Menneskerettighetserklæringen ble fremsatt av FNs tredje generalforsamling den 10. desember 1948 og inneholder 30 artikler. Menneskerettighetene har som oppgave å sikre individets grunnleggende rettigheter og friheter, uavhengig av kjønn, etnisk bakgrunn, økonomisk situasjon eller statsborgerskap. Det er statene som forplikter seg til å overholde rettigheter og friheter overfor individene i samfunnet. Disse lovene er nedfelt i konvensjoner som først blir skrevet under av landets regjering, før den videre må ratifiseres av nasjonalforsamlingen (Høstmølingen 2005: 8, 11).

6.2.1 Verden er komplisert, hvorfor late som noe annet?

Kjersti Larsen anser menneskerettighetene for å være problematiske og at de ikke er en selvfølge. Larsen peker på at det er mange verdier og moralsystemer i vår verden som kanskje ikke passer inn i menneskerettighetene slik de er i dag. Hun uttrykker at ”Ja, jeg tror at alle er enige om at man ikke skal drepe hverandre eller spise hverandre”. Videre spør hun seg ”men hva ligger det i ikke å spise hverandre, hva ligger det i det å ha ytringsfrihet?”

For hvem er det som sitter med definisjonsmakten? I følge Larsen er det de internasjonale landene. De bestemmer når menneskerettighetene skal aktiviseres og når de ikke skal aktiviseres. Et eksempel Larsen trekker frem er at alle gikk unntatt Jonas Gahr Støre, da den iranske presidenten Mahmoud Ahmadinejad skulle opp på talerstolen i Geneve under FNs rasismekonferanse. Dette illustrerer hvordan ytringsfriheten kan sies å være forbeholdt vesten og når vestlige verdier, i dette tilfellet rasisme, fremmes og uttrykkes. Man kan undre seg om det er fordi man mener at vestlige tanker er basert på fremskritt, og at denne

maktdominasjonen har mye å si når internasjonale avgjørelser tas? Her kan man trekke en parallell til Avtar Brah referert hos Thomas Michael Walle som viser at sosiale konstruksjoner som for eksempel kjønn, klasse, "rase", etnisitet, generasjon, seksualitet, rasisme eller nasjonalisme er med på å betegne spesielle typer maktrelasjoner. Disse maktrelasjonene dannes og utøves i forskjellige praksiser, både økonomiske, kulturelle og politiske praksiser. Ved sosial samhandling oppstår det maktformasjoner som ikke blir summen av de enkelte konstruksjonene, noe som gjør at interseksjonalitet er viktig. Maktformasjonene må analyseres etter hvilken historisk, politisk og sosial kontekst de befinner seg i og hvordan samspillet mellom de ulike faktorene er. Konstruksjonene kan altså ikke tolkes enkeltstående og uavhengig av andre sosiale konstruksjoner. Personers posisjoner varierer etter de sosiale relasjonene personen er en del av. (Walle 2006: 220). Refleksjon over maktrelasjoner er viktig i forbindelse med tolkning av ord og hvordan ord kan forstås forskjellig avhengig av hvilken kontekst en lever i. Særlig er dette viktig i relasjoner mellom land som kan ha ulik tolkning av rettigheter som nedfelles av FN.

Hvordan kan for eksempel ordet frihet tolkes? Har frihet kun *en* betydning? Larsen peker på at frihet i vestlige samfunn er koblet opp mot individualitet og det å kunne "gjøre hva vi vil, som vi vil og når vi vil". Mens i andre samfunn, for eksempel Sudan, vil frihet blant hawawirene være frihet til å kunne fortsette å leve som pastoralist innen for sitt område. For dem vil ikke noe individfokus handle om frihet. Det vil være frihet til å velge en livsstil. "Individet er ikke i fokus i det hele tatt" sier Larsen. Hun setter det hele på spissen ved å trekke inn omskjæring for å forstå verden fra en annen synsvinkel. Hun forteller at blant hawawirene forekommer det både kvinnelig og mannlig omskjæring, men at det ikke blir ansett som lemlestelse slik det gjerne oppfattes i den vestlige verden. De er veldig opptatt av at dette er vondt og at det er en vanskelig periode for jenter. Det blir holdt markeringer både rundt og i etterkant av omskjæringen. Det man må forstå, sier Larsen, "er at for dem er dette måten man skaper jenter på, noe de gjør for at jentene skal være friske". Larsen påpeker at hun synes omskjæring er svært problematisk, men hun ser på de kvinnene som er omskåret og det er ikke akkurat sånn at de har noen dårligere helse enn henne selv. I *det* samfunnet lider de ikke noen nød, sier hun. "De er sterke glad kvinner, forelsket i sine menn". Omskjæring er ikke det som er viktigst for dem. Retten til mat vil jo være noe de er opptatt av når det gjelder menneskerettighetene. For dem vil retten til mat komme lenge før retten til ikke å bli omskåret. Larsen viser også til i byene der flere jenter som selv har blitt omskåret, likevel ikke omskjærer sin barn. Så det skjer forandringer. Sånne ting har sin tid, men på deres

prioriteringsliste er det helt andre ting som er viktig akkurat nå. ”Kanskje e`kke orgasme det viktigste, ikke sant” sier hun.

Larsen påpeker at hun skjønner at det er problematisk, ”men noen ganger virker det som man mister helt bakkekontakt, vi klarer ikke å forestille oss hvor ulike betingelser vi lever i, i ulike samfunn. Det føler jeg er en del av de bistandsdebattene, at man ikke klarer å ta innover seg hvor vannvittig ulike levevilkår man har”.

6.2.2 Finnes det universelle rettigheter?

Berit Aasen hevder at det i dag er nesten ingen som argumenterer mot FNs menneskerettigheter. Aasen sier videre at det for 20 år siden var noen som argumenterte mot og mente det var vestlig imperialisme, men at det i dag er akseptert som universelle rettigheter. Selv om Aasen mener at menneskerettighetene er universelle rettigheter, trekker hun frem forskjellen mellom våre samfunn hvor enkeltpersoner står sentralt med tanke på rettigheter, mens andre steder er livsgrunnlaget ”ikke bestemt av det individuelle, men av familietilknytning og community-tilknytting”. På den måten blir man i noen samfunn en større del av et fellesskap som bestemmer hvilke muligheter en har. Aasen peker på at kvinner ikke kan klare seg på egenhånd, og at kvinner ikke har mulighet til å skille seg for så å jobbe på egenhånd. ”Man [kvinnen] er avhengige av familiene på en helt annen måte”, sier Aasen. Aasen ser en helt klar spenning på grunn av den forskjellen, og sier at rettighetene knytter seg til enkeltpersoner som realiserer seg selv.

Aasen proklamerer altså at menneskerettighetene er universelle, og at det ikke engang diskuteres lenger. Men motsier hun ikke seg selv når det kommer til forholdet mellom rettigheter på et individplan versus et gruppeplan? Hvis menneskerettighetene er universelle på bakgrunn av at individene har rettigheter som de kan realisere, hvordan spiller familien og lokalsamfunnets vurderinger inn da? Aasen mener at fordi flertallet av verdens stater har ratifisert FNs menneskerettigheter, er de universelle. Men samtidig innrømmer hun altså et spenningsforhold mellom teori og praksis.

Aasen får støtte av Hellum som også anser menneskerettighetene for å være universelle. Hellum peker på at grunnlaget for norsk bistandspolitikk er FNs kvinnekonvensjon CEDAW. Den fokuserer på kvinners rettigheter og rett til ikke å bli diskriminert. Den gir alle grunnleggende rettigheter til jord, vann, land og utdanning. På spørsmålet om det er

problematisk å innlemme vestlige verdier i bistandsprosjekter, med utgangspunkt i at FN står for vestlige verdier, svarer Hellum at hun ikke vet hva vestlige verdier er lenger. Det er kun tre land som ikke har ratifisert CEDAW, det er Mauritius, Somalia og USA. Hun sier:

Mye har det skjedd de siste 50 årene siden FN ble startet. Alle verdens stater er med, og det er skjedd en veldig globalisering. Folk flytter på seg rundt i verden hvor man har lokale NGOer som jobber nasjonalt og nettverk regionalt. Vi har masse kvinnegrupper i Afrika, islamske kvinnegrupper som jobber med rettigheter på en eller annen måte. Så da synes jeg at det ikke er klart lenger hva som er vestlige verdier og hva som er afrikanske verdier.

Med tanke på utsagnene om at menneskerettighetene ikke lenger blir diskutert og at en ikke lenger kan vite hva som er vestlig, kan en vi vise til postkolonial teori. Den ser på hvilken betydning kolonitiden har hatt for maktforholdet mellom Vesten og den ikke-vestlige verden kulturelt, økonomisk og politisk. En grunnleggende forutsetning for postkolonial teori er at kolonitidens erfaringer fremdeles påvirker mennesker og verden (Gressgård, Jegerstedt og Rosland 2008: 194).

Analyser av relasjoner mellom personer fra den vestlige og den ikke-vestlige verden må ses i historisk kontekst med tanke på forholdet mellom personer i kolonimakten og landene som var kolonisert. Kolonimaktens syn på ”de andre” gjøres fortsatt gjeldene etter at kolonistyrene har blitt avviklet. Det er en bevissthet i det at noen maktdimensjoner privilegeres fremfor andre, overskygger diskriminerende skiller (Walle 2006: 220). Kolonialisme og imperialisme har utgangspunkt i og utvikler seg som diskurser. Kolonialisering skjer gjennom måten en snakker om verden på i tillegg til gjennom økonomisk utbytting og våpenmakt. Gressgård, Jegerstedt og Rosland viser til Edward Saids bok fra 1978 *Orientalism*. Der ble grunnlaget for postkolonialismen som en sosial kritikk lagt. Den sosiale kritikken vil avdekke diskursene og representasjonsprosessene som danner den vestlige verdens syn på den ikke-vestlige verden. Den argumenterer også for at diskursene er en del av en kamp om herredømme og makt (Gressgård, Jegerstedt og Rosland 2008: 194-195).

Videre sier Gressgård (mfl) at grupper med mennesker ofte defineres hierarkisk ut fra ”den andre”. Når det gjelder hvordan og hvorfor ”den andre” produseres, har både postkolonial teori og feministisk teori en kritisk innfallsvinkel. De viser til Leela Gandhi som påpeker i *Postcolonial Theory* fra 1998 at feminismen blir brukt i den vestlige imperialismen for å støtte

sin egen "siviliserende misjon". "Den andre" både innen feministisk teori og postkolonial teori, er konstruert i forhold til det hvite mennesket. Imperialismen kan altså ses på å understøtte Vestens kvinnefrigjøring. Postkolonial feministisk teori omfatter en tanke om at vestlig feministisk teori har usynliggjort både sin egen problematiske historie og til den ikke-vestlige eller ikke-hvite kvinnen (Gressgård, Jegerstedt og Rosland 2008: 195). Hvis menneskerettighetene ses på som at de er eller bærer preg av å være vestlige, kan kanskje postkolonial teori og Gandhis argument om "siviliserende misjon" også omfatte tanken om at menneskerettighetene er universelle. Ved å følge en slik argumentasjon vil man kunne ende opp med en slutning om at Vesten vil sivilisere "de andre" ved å påføre egne verdier.

I forhold til om menneskerettighetene er vestlige viser Hellum til boken *Women law and human rights. An african perspective* av Fareda Banda fra Zimbabwe. Der argumenteres det med at protokollen til afrikanske chartere⁵ sier at menneskerettighetene er afrikanske. "Nå kan ikke lederne i Zimbabwe komme og si at dette er vestlig", sier Hellum. Hun viser med dette til at det ikke er så klart lenger hva som er vestlig og hva som er afrikansk, fordi det også begynner å skje en sammenblanding både i den nasjonale retten og gjennom lokale bevegelser. Hellum påpeker at hun tror på at skillene begynner å bli mindre skarpe nå på grunn av globaliseringen, globalt nettverk og medier. I løpet av de 20 årene Hellum har jobbet med menneskerettigheter og rettighetsperspektiver for kvinner, har det blitt større oppslutning om menneskerettighetene blant kvinner. Hellum peker på at det overalt er menneskerettighetsorganisasjoner som kjemper for menneskerettighetene både lokalt og nasjonalt. Hun mener det er viktig å kjempe for dette og holde fast ved menneskerettighetene. Om menneskerettighetene sier hun "Det er den eneste sjansen vi har".

Til en viss grad mener Hellum at menneskerettighetene gir et overordnet felles ståsted. Hun peker på at alle verdens stater har ratifisert dem, og at det er kvinnegrupper i alle disse landene. Som nevnt tidligere, med unntak av Mauritius, Somalia og USA har alle land ratifisert CEDAW. Hellum sier videre at menneskerettighetene gir en felles retning, som også politikken til Norad tar utgangspunkt i. Videre sier Hellum om den problematiske siden ved menneskerettighetene;

⁵ De som jobber med å fremme menneskerettigheter i Afrika.

[...]men man skal ikke se bort fra at stater ratifiserer konvensjoner for å få bistand, og at det ligger en slags kondisjonalitet i det systemet. [De] slutter seg til dem som har makt fordi det er der pengestrømmen går. Så det er klart det ligger en ambivalens i det. Men jeg synes det [menneskerettighetene] er gode verdier, og har ikke problemer med å tilslutte meg det. Store grupper over hele verden arbeider for verdiene. Det er ikke perfekt, men det er det beste vi har.

På spørsmålet om verden trenger et slikt globalt regelverk, legger Hellum vekt på at det absolutt er viktig. ”Det er veldig viktig å arbeide med å utvikle et globalt felles overrisslingsverk om verdier og prinsipper. Så kan vi heller diskutere innen rammene av de hva vi skal legge i det og hvordan praktiseres og bli enige om en prosess. Det er veldig viktig for fred utvikling og samforståelse”. Hellum peker på globaliseringen og hvordan mennesker og økonomier beveger seg på kryss og tvers av verden. ”Det enkelte land kan ikke håndtere sånne sosiale økonomiske problemer og konflikter lenger. Det er veldig viktig at vi kan kommunisere om felles verdier”. Blant annet mener hun at menneskerettighetene er helt grunnleggende for kvinner og barn som lider i stor grad.

Skjeie og Teigen skriver: ”Slik vi ser det, kan det ikke være særlig tvil om at sentrale likestillingsprinsipper er på direkte kollisjonskurs med normsett som forutsetter kontroll over kvinner (Skjeie og Teigen 2003: 18)”. Ofte står kvinners menneskerettigheter på spill når rettighetskonsepter som er nevnt i CEDAW kritiseres for ”vestlighet”. Rettighetskonseptene blir kritisert for å enten ignorere eller undertrykke andre forståelser av respekt, verdighet eller frihet. Videre nevner Skjeie og Teigen Tordis Borchgrevink og hennes bok *Sand i maskineriet*, hvor Borchgrevink hevder at Menneskeverd er en universell egenskap, krav på personlig frihet og rettsbeskyttelse gjelder uavhengig av kjønn, rase, religion og sosial status (Skjeie og Teigen 2003: 18). Når religionsfriheten skygger for kjønnsfriheten er rettigheter på kollisjonskurs. Det skjer i alle slags samfunn i mange religioner. Det hender når religionen tilskriver kjønn en status med desavuerende holdninger. Vider står det: ”Dette har lite medvestlighet å gjøre – dette handler om religiøs legitimering av patriarkalsk makt (Skjeie og Teigen 2003: 19)”.

6.2.3 Organisasjonene og menneskerettigheter

Representanten fra Kirkens Nødhjelp forteller hvordan de må jobbe for å få innbyggere selv til å kreve rettigheter av staten. Representanten snakker om rettigheter både generelt og i forhold til treplantingsprosjekter. Det er viktig å vise hva de kan og bør kreve av sin egen stat, istedenfor å ta den hjelpen de får utenfra som en selvfølge. Representanten utdyper:

Befolkningen må ta tak i egen situasjon ovenfor myndighetene å tvinge dem til å gi de tjenestene befolkningen har krav på i følge menneskerettskonvensjonen. Retten til mat og helse, vann og husly, men også i forhold til kvinnekonvensjonen og kvinners rettigheter. En må ikke glemme som utviklingsaktør at en opererer i land hvor relasjonene mellom folk og styringsmakten finnes, og at en går inn og overtar mange av oppgavene til staten. En gir folk helsetilbud, vann og subsidier. Det er en hver stats jobb å sørge for at det ikke er avskoging i landet.

Kirkens Nødhjelps representant påpeker også at som bistandsaktør kan en bli så opptatt av å gi folk det de trenger at en i prosessen bidrar til å skjule litt de strukturelle årsakene til at situasjonen er som den er. Dette gjelder for eksempel når det kommer til vann, som ofte er et viktig aspekt ved treplantingsprosjektene. Man må heller bevisstgjøre folk på at tilgang til vann er en menneskerettighet. Videre fortelles det at Kirkens Nødhjelp har vært opptatt av å sørge for opplæring i en rettighetstankegang hos befolkningen. Representanten sier at ”hvis en hele tiden gir folk ting de egentlig har krav på fra egne myndigheter som utenlandske aktører, undergraver man litt av relasjonen mellom befolkning og stat”. Det oppstår da en situasjon der befolkningen ikke holder sin egen stat ansvarlig, og det trykket på at staten skal holdes ansvarlig må komme fra befolkningen. Han sier videre at det ikke er noen politikere kan gjøre på egen hånd. Det er derfor en rettighetstilnærming når en driver med tjenesteleveranse er helt avgjørende for at en ikke låser seg i en situasjon hvor befolkningen blir avhengig av bistand og aldri stiller myndighetene til ansvar.

CARE viser til at de jobber med kvinners rettigheter i forhold til religion og rettigheter i forbindelse med arv av jord, spesielt med tanke på islam som er dominerende i Mali og Niger. CAREs representant sier at kvinner faktisk har arverett, men tradisjonelt blir ikke denne retten tatt i bruk. Videre forteller hun at det å jobbe i forhold til kvinners rettigheter og kontroll er en av tingene som er kommet ut av spare- og lånegruppene, da får kvinner en stilling i lokalsamfunnet som fører til mer stabil økonomi. Det oppstår også et fellesskap og kvinner får en respektert rolle i lokalsamfunnet. Dette igjen gjør at menn også får mer respekt for kvinnene, at det føles mer naturlig for menn å forhandle med kvinner. Som vi har vært inne på tidligere; når menn ser hva kvinner kan gjøre fører det til et mer likestilt samfunn. Således er kvinners rettigheter viktig å ivareta, da det kan skape mer respekt overfor kvinnen.

På spørsmål om det kan være problemer knyttet til å myndiggjøre kvinner svarer representanten for TKG: ”Det som kan være vanskelig ved å gi empowerment til kvinner er at man må være veldig sensitiv til kultur”. Videre sier representanten at hvis kvinner får for mye

makt, i form av mer informasjon, mer utdanning, mer penger, bestemme mer selv og bli mer selvsikre, kan menn se det som en trussel. Kvinner vil da bli mer uenige med menn, og det kan føre til mer konflikter i familier og flere skilsmisser. Det er kanskje ikke nødvendigvis bra for kvinner. En må ikke komme med ideer fra den vestlige verden og skulle gi kvinner samme rettigheter og mene at det ikke vil skape problemer.

7. Avsluttende betraktninger

I denne rapporten undersøkes det hvordan representanter for et utvalg frivillige organisasjoner ser på bistandsprosjekter rettet spesielt mot kvinner og deres tilpasning til klimaendringer. Vi har blant annet forsøkt å vise kompleksiteten bistanden medfører, både i forhold til lokal tilpasning og med hensyn til kjønn. Videre har rapporten til hensikt å reise noen diskusjoner rundt de motstridende eller samsvarende synspunktene organisasjonene imellom. Ved hjelp av aktuell teori og forskere innen ulike fagfelt, har vi hatt som mål å belyse noen interessante momenter i organisasjonenes erfaringer og synspunkter. I det følgende vil disse momentene og påfølgende diskusjoner oppsummeres.

7.1 Kjønn

Samtlige av informantene peker på at kvinner er mest sårbare, men sier samtidig at betydningen av andre sosiale faktorer som for eksempel alder og sivil status spiller en sentral rolle for hvor sårbar man er overfor klimaendringene. Denne enstemmigheten og bruken av ”kvinne” som fellesbetegnelse for en gruppe mennesker med ulike levestandarder er noe som har blitt sett nærmere på i denne rapporten. Det kan argumenteres med at et unyansert syn på kjønn kan skape det som litt forenklet kalles følgefeil. Derfor har vi i denne rapporten vært opptatt av å se på sosial konstruksjon av kjønn og myter rundt menn og kvinners ulike forutsetninger. Etableringen av kvinnen som ”den andre”, og menn som ”den uansvarlige” er mekanismer som diskuteres innen kjønnsteori. Teoretikere, forskere og bistandsarbeidere på utviklingsfeltet bør alle interessere seg for å se betydningen av aktivt å engasjere seg i denne typen diskusjoner, da det for eksempel verserer ulike sannheter om hvor vidt kvinner forvalter bedre den støtten de får av bistand.

Hvilken plass kjønn som faktor har hos de ulike organisasjonene varierer. Det har i rapporten blitt påpekt av flere av informantene at mainstreaming ikke er det ultimale med hensyn til kvinner, da det kan føre til at kvinner blir glemt. I følge tidligere evalueringer er det mye som tyder på at mainstreaming ikke har lyktes. Derimot pekes det på i samme evaluering at det muligens ikke er ideen mainstreaming det er noe i veien med, men implementeringen av det.

7.2 Fleksibilitet versus kompleksitet

”Enkelhet”, ”lokal tilpasning”, ”fleksibilitet” er begreper som går igjen av samtlige informanter i denne rapporten. Alle ser viktigheten av å møte et nytt landområde eller en ny landsby med blanke ark hva angår meninger om hva som er løsningen akkurat her. Alle har

fremgangsmåter som skal sikre at de lokale oppfatningene og prioriteringene blir ivaretatt. Samtidig har mange av dem i tillegg en ambisjon om å kunne lære av funnene fra en landsby og overføre den til en annen med liknende utfordringer. I andre sammenhenger, på seminarer og foredrag som tar utgangspunkt i spesifikke erfaringer med konkrete prosjekter, luftes også denne ambisjonen om å kunne anvende samme fremgangsmåte i fremtidige prosjekter. Dette er svært forståelig i og med at en solskinnshistorie gjerne skulle bli gjentatt over alt.

Faren med dette, som også noen av informantene våre påpeker, er at nettopp i begrepene enkelhet og fleksibilitet ligger det et iboende krav om ikke-statiske og ikke-faste løsninger. Det synes som om det evige effektivitetskravet og et litt naivt håp om at ”det skal gå lettere neste gang” får innpass i en tankegang som nettopp er tuftet på fleksibilitet i utforming og gjennomførelse. En innvending til Sustainable Livelihood Approach kan dermed være at et rammeverk og en strategi om enkelhet og fleksibilitet sier mot seg selv og opphever sin egen funksjon gjennom at et krav om fleksibilitet bør inneholde færrest mulig retningslinjer ellers.

7.3 Normer og rettigheter

Alle aktørene på feltet er opptatt av å møte folk i sin lokale kontekst og jobbe ut i fra den, samtidig som det verserer en tro på at likestilling sett ut i fra et vestlig standpunkt en gang skal bli adoptert av afrikanske kvinner. Som tidligere nevnt i rapporten, rimer ikke en slik likestillingstanke nødvendigvis i andre samfunn og kulturer. Å ha en bred forståelse av hvor ulike kontekster man faktisk lever i, fremstår som sentralt for aksept innen et samfunn og således lykkes med et tiltak. Samtidig er det en viktig diskusjon hvor kulturell relativistisk man bør eller kan være. Om en ser på vår egen historie, var det impulser fra det store utland som for alvor satte i gang likestillingskampen i Norge på 1960 og 70-tallet. Men var det noen utenfra som kom og bestemte at Norges kvinner skulle frigjøres? Nei, det var kvinner som møttes og manet hverandre frem til kamp som var utslagsgivende, mye på grunn av impulsene og inspirasjonen fra kvinner som hadde kjempet for rettigheter og likestilling før dem.

7.4 Viktigheten av diskusjon

Som bistandsaktør må man ta utallige forbehold innen alt det man skal foreta seg. Antakeligvis kjenner organisasjonene og forskere til andre sider enn hva de står for eller representerer, men man må bestemme seg for noe man vil fronte. Bistand er et komplekst og svært utfordrende felt, hvor noen alltid kritiserer og påpeker feil og mangler. Tross vellykkede tiltak vil det alltid være noe eller noen som faller utenfor. Vil man egentlig noen gang komme

frem til en perfekt fremgangsmåte? På den andre siden: Er det målet? Er ikke nettopp meningen med de fleksible rammene for utvikling av det enkelte prosjekt som er beskrevet i denne rapporten at hver fremgangsmåte bør være ny og unik? Det sier seg selv at erfaringer og lærdom er viktig å ta med seg fra et sted til et annet, men hvordan gjør man det uten samtidig å ta med seg verdiføringer og meninger om hva og hvem som bør prioriteres? Dette spørsmålet er fruktbart på den måten at det ikke nødvendigvis må besvares, men kontinuerlig reflekteres over og diskuteres.

Litteraturliste

- CARE. *Introduksjon til CARE*. CARE,
http://care.no/care.no/www/Om_CARE/?folderpagesize=10 (oppsøkt 29.05.2009).
- Demetriades, Justina og Emily Espen. "The Gender Dimensions of Poverty and Climate Change Adaptation". *IDS Bulletin*, nr.4 (september 2008): 24-31.
- Destu, Mirutse, Gebregiorgis Haddis og Selam Ataklt. *Female-Headed Households and Livelihood Intervention in Four Selected Weredas in Tigray, Ethiopia* nr.44, (mai 2006).
- Eldis. <http://eldis.org/go/topics/dossiers/livelihoods/what-are-slas> (oppsøkt 05.03.2009).
- Enderud, Harald og Ib Andersen. "Kapittel 2: Videnskapsproduksjonens arbeidsgang i hovedtrekk". I *Valg av organisations-sosiologiske metoder: Et kombinationsperspektiv*, red. av Ib Andersen, 21-38. København: Samfundslitteratur, 1990.
- Emana, Bezabih "5. Role of REST Projects in Adaptation Processes". I *Climate Change Documentation in Kolla Tembien, Tigray*. Norge: Utviklingsfondet, 2008.
- Gressgård, Randi. "Henrietta L. Moore" I *Kjønnteori*, Ellen Mortensen, Cathrine Egeland, Randi Gressgård, Cathrine Holst, Kari Jegerstedt, Sissel Rosland og Kristin Sampson, 224-230. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2008.
- Gressgård, Randi, Kari Jegerstedt og Sissel Rosland. "Postkolonial teori, svart feminisme og antropologi". I *Kjønnteori*, Ellen Mortensen, Cathrine Egeland, Randi Gressgård, Cathrine Holst, Kari Jegerstedt, Sissel Rosland og Kristin Sampson, 194-198. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2008.
- Høstmølingen, Njål. *Hva er menneskerettigheter?* Oslo: Universitetsforlaget, 2005.
- Jegerstedt, Kari. "Judith Butler". I *Kjønnteori*, Ellen Mortensen, Cathrine Egeland, Randi Gressgård, Cathrine Holst, Kari Jegerstedt, Sissel Rosland og Kristin Sampson, 74-86. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2008.
- Jegerstedt, Kari. "Dekonstruktiv tilnærming". I *Kjønnteori*, Ellen Mortensen, Cathrine Egeland, Randi Gressgård, Cathrine Holst, Kari Jegerstedt, Sissel Rosland og Kristin Sampson, 87-92. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2008.
- Kirkens Nødhjelp. *Gender Equality: Concept Paper*. Kenya: Norwegian Church Aid Eastern Africa, 2007.
- Kirkens Nødhjelp. *Hvem er vi?* Kirkens Nødhjelp, 09.07.2008,
<http://www.kirkensnodhjelp.no/no/Om-Kirkens-Nodhjelp/Om-Kirkens-Nodhjelp/>
(oppsøkt 01.06.2009).
- Kirkens Nødhjelp. *Distriktsutvikling i Rama, Etiopia*. Kirkens Nødhjelp, 07.07.2008,
<http://www.kirkensnodhjelp.no/no/Stott-oss/Stott-et-prosjekt/Flere->

- prosjekter/Distriktsutvikling-i-Rama-Etiopia/ (oppsøkt 01.06.2009).
- Naville Lauren og Astrid Tveteraas. "Afrika kan klare seg selv!". *icare*, nr.3 (2008): 26-27.
- Nielsen, Harriet Bjerrum. "Kapittel 3.1 Kjønn og identitet" I *Kjønnforskning: En grunnbok*, red. av. Jørgen Lorentzen og Wencke Mühleisen, 153-168. Oslo: Universitetsforlaget, 2006.
- Norad. *Kva er Norad?* Norad, oppdatert 11.2008, http://norad.no/default.asp?V_ITEM_ID=1169 (oppsøkt 06.02.09).
- Oldrup, Helene og Michala Hvidt. *Abstract from the desk study on gender equality and climate change*. København: Norden - Nordic Council of Ministers, 2009.
- Skeie, Hege og Mari Teigen. *Menn imellom: Mannsdominans og likestillingspolitikk*. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2003.
- The Social Development Department. *Social Dimensions of Climate Change*. The World Bank Group: The Social Development Department, 2008.
- Thagaard, Tove. *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode*. 3. utg. Bergen: Fagbokforlaget, 2009.
- Terry, Geraldine. "No Climate Justice Without Gender Justice: An Overview of the Issues". *Gender and Development* 17, nr. 1 (mars 2009): 5-18.
- Ulsrud, Kirsten og Siri Eriksen. *Tilpasning til klimaendringer i bistandsarbeidet*. Fakta-ark: Rapport nr.1-2007. Basert på *Climate change adaption and poverty reduction: Key interactions and critical measures* av Siri Eriksen, Richard Klein, Kirsten Ulsrud, Lars Otto Næss og Karen O'Brien. Oslo: GECHS, 2007.
- Ulsrud, Kirsten, Linda Sygna og Karen O'Brien. *More Than Rain: Identifying Sustainable Pathways For Climate Adaptation And Poverty Reduction*. Oslo: Utviklingsfondet, 2008.
- Utenriksdepartementet. *Handlingsplan: Handlingsplan for kvinners rettigheter og likestilling i utviklingssamarbeidet 2007-2009*. Utenriksdepartementet, 2009.
- Utviklingsfondet. *Livelihood and climate change: Sammendrag, The International Institute for Sustainable Development, 2003*.Utviklingsfondet, [http://www.utviklingsfondet.no/Utviklingsfondet_-_forsiden/Temaer_vi_jobber_med/Miljo_bistand_og_utvikling/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=1432](http://www.utviklingsfondet.no/Utviklingsfondet_-_forsiden/Temaer_vi_jobber_med/Miljo_bistand_og_utvikling/Artikler_om_miljo_bistand_og_utvikling/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=1432) (oppsøkt 05.03.2009)
- Utviklingsfondet. www.utviklingsfondet.no/filestore/livelihoodsandclimatechange.doc (oppsøkt 06.02.2009).
- Utviklingsfondet. *Om Utviklingsfondet*. Utviklingsfondet, http://utviklingsfondet.no/Utviklingsfondet_-_forsiden/Om_Utviklingsfondet/

(oppsøkt 24.05.2009).

Walle, Thomas Michael. "Kapittel 3.7 Kjønn og etnisitet". I *Kjønnsforskning: En grunnbok*, red. av. Jørgen Lorentzen og Wencke Mühleisen, 218-226. Oslo: Universitetsforlaget, 2006.

Whitehead, Ann og Naila Kabeer. *Living With Uncertainty: Gender, Livelihoods and Pro-Poor Growth in Rural Sub-Saharan Africa*. Working paper 134. Brighton, UK: IDS, november 2001.

Wormnes, Bjørn og Terje Manger. *Motivasjon og mestring: Veier til effektiv bruk av egne ressurser*. Bergen: Fagbokforlaget, 2005.

Vedlegg 1 Prosjektbeskrivelse

Norad

GODE EKSEMPLER PÅ STØTTE TIL ”KVINNERS ØKONOMISKE UTVIKLING”

1. Bakgrunn

Kvinnens økonomiske deltakelse er en av de tematiske innsatsområdene i Utenriksdepartementets Handlingsplanen for kvinners rettigheter og likestilling i utviklingsarbeidet.

På verdensbasis utgjør kvinner flertallet av de fattigste. Kvinner har større arbeidsbyrde enn menn, de har hovedansvar for ubetalt husholdsarbeid og for omsorgsarbeid. I mange land, spesielt i Afrika, er det kvinnene som produserer mat, men de mangler som regel rettigheter i forhold til vann og jord. Kvinnene har ofte også svake formelle rettigheter i forhold til eiendomsrett til hus, hjem og næring.

Kvinnens produktivitet begrenses av svak tilgang på ressurser, både i form av redskaper, ny teknologi, kreditt, utdanning, yrkesopplæring og tilgang til markeder. Manglende anerkjennelse av kvinners faktiske rolle og potensial som økonomiske aktører utgjør en brems for økonomisk utvikling.

FLID ønsker med bakgrunn i handlingsplanen å kartlegge gode eksempler på bistand til program/prosjekt innenfor det tematiske innsatsområde ”kvinnens økonomiske deltakelse”. Dette oppdraget gir FLID som et prosjektoppdrag for studenter som deltar i Humanistisk Prosjektsemester.

Formål

Formålet med prosjektet er å utarbeide en samling og analyse av gode eksempler på prosjekter/program som skal bidra til kvinners økonomiske deltakelse og hvilke forutsetninger som må være tilstede for å lykkes. Eksempelsamlingen skal senere deles med ambassader og frivillige organisasjoner. Kartleggingen til studentprosjektet kan være en hjelp for NORAD også i andre prosesser.

2. Ulike kategorier initativer

Kvinneres økonomiske deltakelse dreier seg om arbeid både innen formell og uformell sektor av økonomien. Vi velger å fokusere på den fattigste delen av kvinnene som er selvsysselsatte i den uformelle økonomien eller som arbeidstakere i den formelle økonomien. I tillegg har en kooperativer som kan dreie seg om grupper av forholdsvis fattige kvinner.

- **Rammeverk og policy**

-Eksempler på tiltak som har bidratt /påvirket rammebetingelser og policy for kvinners økonomiske deltakelse – feks. arbeid gjennom ILO, UNDP e.l

a) Formell sektor av økonomien

- Kvinners situasjon som arbeidstaker: Rettigheter i forbindelse med likelønn, sikkerhet, svangerskap, diskriminering på arbeidsplassen etc. (CEDAW paragraf 11). Vi ønsker eksempler på hvordan kvinnelige arbeidstakere har blitt støttet, bl.a. til å organisere seg slik at de kan stille krav om rettigheter.

- Kvinnekooperativer befinner seg innen formell økonomi. Gode eksempler på kvinnekooperativer. (Meierikooperativer i India, kvinnekooperativer i Mellom-Amerika).

-

b) Uformell sektor av økonomien

I alle samarbeidsland er uformell sektor en betydelig del av økonomien , hvor de fattigste befinner seg. Jordbruk er de andre sektoren hvor fattige kvinner og menn arbeider.

I afrikansk økonomi utgjør f.eks uformell sektor det største segmentet i økonomien. Sektoren består av kvinner, menn og ungdom som er selvsysselsatt. De arbeider med alle slags småforretninger og bedrifter. Mikro-forretningene dekker økonomiske aktiviteter innenfor jordbruk, industri og service. Den uformelle sektoren utgjør ca. 20 prosent av bruttonasjonalproduktet. Det er vanskelig å estimere hvor mange som arbeider i uformell sektor, men i byer i Afrika er det estimert at opp til ca. 62% av arbeidstyrken i urbane områder arbeider i uformell sektor. En hvilken som helst strategi for å utvikle afrikansk økonomi må derfor ta hensyn til uformell sektor.

- Vi vil at studentprosjektet skal samle inn eksempler på hvordan kvinner i den uformelle sektoren har blitt støttet - både finansielt, med opplæring og teknisk. Støtten kan gis til kvinner individuelt (entreprenører) og til grupper av kvinner.

Mange kvinner i den uformelle sektoren er også i jordbrukssektoren. De er småbønder samtidig som de selger jordbruksprodukter som de produserer. Fattige kvinners levemåte er kompleks. De er avhengige av flere kilder til inntekt og sysselsetting. Aktiviteter i husholdet avhenger av husholdets jordeiendom. Dersom husholdet har lite jord, må kombinere jordbruk med annen inntekt. I sin overlevelsesstrategi følger kvinnene det som i bistandsretorikken kalles en “sustainable livelihood” strategi.

- I ”sustainable livelihood strategien” arbeider en for eksempel ulike ”banker”(geitebanker, ku-banker), tilgang på kreditt. Vi vil at studenprosjektet skal kartlegge ulike eksempler inntektsgivende aktiviteter (IGA) som bidrar til å styrke fattige kvinners ”livelihood”.

3. Hvor kan eksemplene finnes?

Studentene bør ha møter med Næringsutviklingsavdelingen i NORAD, med frivillige organisasjoner - Norsk Folkehjelp, Kirkens Nødhjelp, Strømmestiftelsen, FOKUS, Norfund, Be om eksempler fra ambassadene i ulike regioner. Etter å ha foretatt en kartlegging /analyse kan studentene gå i dybden på noen av tiltakene.

4. Kontaktopplysninger

Oppdragsgiver

NORAD

Avdeling for fred, likestilling og demokrati

P.b.8034 Dep

0030 Oslo

Besøksadresse:

Ruseløkkveien 26

0251 Oslo

Kontaktperson:

Seniorrådgiver Bodil Maal

E-post: bodil.maal@norad.no

Tlf. 22 24 22 02

Faglig ansvarlig veileder (første del av prosjektet):

Førsteamanuensis Kjersti Larsen

E-post: kjersti.larsen@khm.uio.no

Tlf. 22 85 99 68

Forsker ved Norsk institutt for naturforskning:

Hanne Haaland

E-post: hanne.haland@nina.no

Mobil: 97 71 88 17

Prosjektansvarlig UiO:

Førsteamanuensis Berit Thorbjørnsrud (fagansvarlig)

E-post: b.s.thorbjornsrud@ikos.uio.no

Tlf. 22 85 81 96

Prosjektkoordinator Kari Andersen

E-post: kari.andersen@ikos.uio.no

Tlf. 22 85 84 68

5. Fremdriftsplan

Oppstartsamling for studentene ved Humanistisk prosjektsemester er 22. og 23. januar 2009. Oppdragsgiver presenterer prosjektet for studentene torsdag 22. januar. Prosjektstart er umiddelbart etter oppstartsamlingen, og prosjektgruppens første møte hos oppdragsgiver vil være i uke 5.

Ferdigstillelse av prosjektrapport: 8. juni 2009

Tidspunkt for gjennomføring av en muntlig presentasjon av prosjektresultatene for oppdragsgiver avtales nærmere mellom oppdragsgiver og prosjektgruppa.

Kontorer: Etter avtale med oppdragsgiver.

Finansiering: Kr. 30.000 finansieres av NORAD. Andre utgifter til prosjektet, som for eksempel kopiering, telefon, reise utenfor Stor-Oslo, utsending av spørreskjemaer og fokusgrupper, dekkes av oppdragsgiver, forutsatt at oppdragsgiver og prosjektgruppe er enige om at dette er nødvendig.

Vedlegg 2 Intervjuguide organisasjonene og Norad

Presentasjon av oss

Innledende fase

Vi har lest [rapport], og vi er mest interessert å ta utgangspunkt i [område] og [prosjekt] i dette intervjuet.

Hva er din fagbakgrunn?

Hvilket land har du erfaring fra?

Hva er din rolle i [organisasjonen]?

Hva slags type prosjekter innenfor [organisasjon] jobber du mest med?

Hvilken del av bistandsprosessen vil du si du arbeider i?

Hvem utarbeider prosjektene (norske partnere eller lokale partnere)?

Hvordan jobber dere ift samarbeidspartnere?

Klimaendringer

Når begynte dere å trekke klimaendringer inn i bistandstiltakene deres?

Hva var bakgrunnen for å gjøre det?

Hvordan påvirker klimaendringene saker du arbeider med?

Hva slags følger har denne påvirkningen fått?

Hvordan påvirker klimaendringene befolkningen i [område]?

Hvilke sosiale faktorer var det nødvendig at dere tok hensyn? Kjønn?

Kvinner og tilpasning til klimaendringer

Påvirker klimaendringene kvinner spesielt? Hvorfor/hvorfor ikke?

Blir kvinnene spesielt utsatt? Hvorfor/hvorfor ikke?

Hva er den største trusselen for kvinner i [området]?

Har du et eksempel på hva kvinner gjør for å tilpasse seg endringene?

Hvilke utfordringer er knyttet til mainstreaming? Når bistandsprosjekter utformes? Når bistandsprosjekter gjennomføres?

Bistandsprosjekter

Hvordan kan et bistandstiltak hjelpe fattige kvinner i [området] å tilpasse seg?

Har kvinnenes egen erfaring betydning i et slikt prosjekt?

Kan du nevne eksempler på prosjekter igangsatt med hensyn til forbedring av kvinnenes livsgrunnlag?

Hva mener du prosjektet har gjort for kvinnenes situasjon? Hva har konkret bedret seg? Forverret seg?

Hvordan fungerer prosjektet i [området] i dag? Er befolkningen selvhjulpen i dag?

Hva må til for at et bistandsprosjekt skal fungere etter at hjelpeorganisasjonene har forlatt stedet?

Hvilke lokale aspekter må prosjekter igangsatt i [område] ta hensyn til?

På hvilken måte tok deres prosjekt hensyn til de lokale aspektene?

Hvordan er tiltakene rettet mot kvinners domene?

I arbeidet med nye prosjekter i samme område, hva må forbedres?

Hva gjøres for å innlemme befolkningen i utarbeidelsen av prosjektet?

Metoder og kjønnsperspektiv

Hva slags metode eller rammeverk ble tatt i bruk i utarbeidelsen av tiltak i [området]?

Hvordan vil du definere livelihood? Forholdt tiltaket seg til Livelihood-strategier? På hvilken måte?

Hvordan ble betydningen av kjønn vektlagt i metode eller rammeverk?

Hvilken betydning har et kjønnsperspektiv for utformingen av prosjektet/tiltaket?
På hvilken måte ble det innlemmet et kjønnsperspektiv i utformingen av prosjektet?
Hva slags feller er det vanlig å gå i, i utformingen av slike prosjekter?
Hva mener du må gjøres for å unngå disse fellene?

Avslutningsvis

Har du noen synspunkter på statlige prioriteringer og bevilgning av midler i forhold til det vi har snakket om?

Vedlegg 3 intervjuguide forskerne

Felles i intervjuguideene til forskerne

Presentasjon av oss

Har du kunnskap om tørrlandsområder i Afrika? Kan vi ta utgangspunkt i det?

Eventuelt kan vi ta utgangspunkt i kvinner knyttet til jordbruk på landsbygda.

Innledende fase

Hva er din fagbakgrunn?

Hva jobber du med nå?

Hva er dine forskningsområder / kunnskapsområder?

Avslutningsvis

Har du noen synspunkter på statlige prioriteringer og bevilgning av midler i forhold til det vi har snakket om?

Intervjuguide Siri Eriksen

Når begynte du å jobbe med klima?

Klima

Når ble klimaendringer satt på dagsorden i forbindelse forskning på utviklingsarbeid?

Hva var utslaget for at klimaendringer ble satt på dagsorden i forbindelse med bistandstiltak?

Hva har klimaendringene å si for jordbruket i tørre områder i Afrika?

Hva har klimaendringene å si for befolkningen i tørre områder på landsbygda?

Hvilke lokale faktorer er det nødvendig å ta hensyn til med hensyn til tilpasning til klimaendringene?

Har du et eksempel på hva klimaendringene medfører spesielt for fattige kvinner i tørrlandsområdene Afrika? Hva er den største klimatrusselen for fattige kvinner?

Bistandsprosjekter

Hvordan er det viktig å linke miljø (klima) og utvikling? På engelsk environment og development. Hva har klimaendringer å si for utviklingsarbeid? Eller Hvordan påvirker klimaendringer konkrete (jordbruks)prosjekter?

Hvordan kan et bistandstiltak hjelpe fattige kvinner i klimarammede områder å tilpasse seg?

På hvilken måte er det viktig å trekke inn klimaendringer i bistandstiltak?

Hvordan legger bistandstiltak til rette for tilpasning i tørrlandsområder?

Lokale strategier

Hvilken betydning har det å innlemme lokale strategier i utviklingsarbeid?

Har du et eksempel på et slikt prosjekt?

Hva slags metode eller rammeverk ble tatt i bruk i utarbeidelsen av dette prosjektet?

Forholdt det seg til Livelihood-strategier? På hvilken måte?

På hvilken måte ble det innlemmet et kjønnsperspektiv i utformingen av prosjektet?

Hvordan sikrer man at lokale aspekter blir tatt hensyn til når et utviklingsprosjekt utarbeides og gjennomføres?

Hvilke feller er det vanlig å gå i?

Hva mener du må gjøres for å unngå disse fellene?

Hvilken betydning har et kjønnsperspektiv for utformingen av et slikt bistandstiltak?

Kvinner

Når begynte man å utforme tiltak direkte rettet mot kvinner?

Hva var årsaken bak direkte tiltak for kvinner?

Intervjuguide Anne Hellum og Kjersti Larsen

Kjønnete aspekter i bistandstiltak

Hvilken betydning har et kjønnsperspektiv for utformingen av et bistandstiltak?

Hvilke andre lokale, sosiale eller kulturelle aspekter må tas hensyn til?

Har du et eksempel på et tiltak som tok hensyn til slike lokale aspekter?

Hvorfor har det gått bra eller dårlig? Hva kunne blitt gjort annerledes?

Myndiggjøring

Hva legger du i begrepet myndiggjøring/empowerment?

Hva er mulig å gjøre for å hjelpe fattige kvinner i tørrlandsområder i Afrika til myndiggjøring?

Hva er din erfaring med kvinners ulike syn på tiltak for å bedre deres sosiale posisjon?

Ser disse kvinnene selv et behov for å bli myndiggjort?

Likestilling

Hva er forholdet mellom likestilling og myndiggjøring?

På hvilken måte er likestilling et mål i tørrlandsområder i Afrika?

Hvordan kan man arbeide for likestilling i en slik kontekst?

Hva mener du er den beste måten å styrke kvinners livsgrunnlag i tørrlandsområder i Afrika?

Kvinner, rettigheter og myndiggjøring

Innlemmes vestlige verdier i bistandstiltak?

Er det problematisk å innlemme vestlige verdier i bistandsprosjekter?

Hvordan spiller det skjeve maktforholdet mellom giver og mottaker inn i utvikling og bistand?

Hvordan kan vestlige bistandstiltak tilpasses lokale skikker og verdier? Metodiske grep?

Kan menneskerettigheter sees på som universelle?

Er likestilling et universelt mål?

Spørsmål kun til Anne Hellum

Har du synspunkter på rettighetsfokuset innen kvinnerettet bistand?

Intervjuguide Berit Aasen

Kan du fortelle litt om det historiske bildet av kvinnerettet bistand. Hovedtrekkene i utviklingen?

Kvinner og myndiggjøring

Finnes det noen universelle rettigheter?

Hvilke muligheter man har for å myndiggjøre kvinner i Øst-Afrika? Hvilke lokale, sosiale, kulturelle aspekter må tas (eller blir tatt) hensyn til?

Hvordan synes du lokalbefolkningen i Øst-Afrika forholder seg til myndiggjøring? Ser kvinnene selv et behov for å bli myndiggjort?

Har du synspunkter angående fokuset på å øke kvinners livsgrunnlag mht rettigheter og myndiggjøring?

Blir det gjort nok etter din mening? På hvilken måte/ hvorfor ikke? Hva bør gjøres annerledes?

Kjønnede aspekter i bistandstiltak

Hvilken betydning har et kjønnsperspektiv for utformingen av et bistandstiltak?

Hva mener du er viktig å ta hensyn til i utformingen av et bistandsprosjekt?

Hva mener du er beste måten å styrke kvinners livsgrunnlag? Mainstreame...

I hvilken grad vil du si at din evaluering fra 2006 har blitt tatt i betraktning med hensyn til dagens kvinnerettede bistandstiltak?

Stiller du deg kritisk til tiltak der man hjelper kvinner i sitt miljø istedenfor å rette søkelyset mot ulikheter og kvinners rettigheter i landet? Hvorfor, / hvorfor ikke?

Hva mener du om universaliseringen av likestilling?

Hva er, etter din mening, det viktigste arbeidet som må gjøres når det gjelder kvinnerettet bistand?

Vedlegg 4 Informasjonsark

Humanistisk prosjektsemester (HumPro) er et arbeidslivsrettet prosjektstudium hos Universitetet i Oslo. Hensikten med HumPro er å lære å anvende humanistisk kompetanse innenfor rammen av et prosjekt i arbeidslivet. Gruppen vår består av fire studenter med bakgrunn fra bl. a. religionstudier og tverrfaglige kjønnsstudier.

Eksterne oppdragsgivere søker om å få en studentgruppe til å utføre et forskningsprosjekt for seg. Resultatet skal presenteres i en skriftlig rapport og en muntlig presentasjon for oppdragsgiver og andre involverte i begynnelsen av juni – 09.

Oppdragsgiveren vår er Norad, avdeling for fred, likestilling og demokrati (FLID). Vi har fått i oppdrag å utarbeide et studie med eksempler på bistand knyttet til styrking av kvinners økonomiske livsgrunnlag. I samarbeid med FLID og veiledere har vi kommet frem til et fokus på erfaringer med prosjekter i områder der klimaendringene forverrer en allerede sårbar situasjon, hovedsakelig øst i Afrika.

Prosjektet skal basere seg på intervjuer av bl.a. representanter fra Care Norge, Utviklingsfondet, Kirkens Nødhjelp og Tørrlandskoordineringsgruppen. Vi vil intervju dem om erfaringer med konkrete prosjekter og tiltak innen tilpasning til klimaendringer, som er rettet mot eller forholder seg til kvinner.

Vi vil undersøke hvordan tiltakene forholder seg til lokale og sosiale kjønnede aspekter og kvinners sårbare situasjon. Vi er spesielt interessert i hvordan de ulike prosjektene anvender Livelihood-strategier og liknende metoder. For å belyse dette videre vil vi intervju forskere innen forskjellige felt av denne tematikken.

